

NAHİV ÇALIŞMALARINDA ŞÂİRİ MEÇHÛL BEYTİN KABUL VE REDDİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Evaluation of Views for Acceptance and Rejection of the Couplet of Anonymous
in Syntax Studies

Abdulkadir KİŞMİR

Dr. Öğr. Üyesi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Arap Dili ve Belâğatı Anabilim Dalı, Rize, Türkiye.

*Asst. Prof., Recep Tayyip Erdoğan University, Faculty of Theology, Department of Arabic Language and Literature,
Rize, Turkey.*

abdulkadir.kismir@erdogan.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5297-0138.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 28 Mart / March 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 05 Haziran / June 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Haziran / June 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June 2023

Cilt / Volume: 23 Sayfa / Pages: 159-190

Atrf / Citation: Kışmır, Abdulkadir. "Nahiv Çalışmalarında Şâiri Meçhûl Beytin Kabul ve Reddine Yönelik Görüşlerin Değerlendirilmesi [Evaluation of Views for Acceptance and Rejection of the Couplet of Anonymous in Syntax Studies]". *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]-Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZİFDER]* 23 (Haziran / June 2023): 159-190

<https://doi.org/10.51553/bozifder.1272522>

Etik Beyan/ Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. / It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (**Abdulkadir KİŞMİR**).

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Öz

Şiir, Arapçanın kurallarını belirlemede nahiv âlimlerinin tercih ettiği dilsel malzemelerdendir. Nitekim Arapçanın kendine özgü saf yapısını muhafaza edebilme özelliği sebebiyle bütün nahivciler tarafından istişhâd faaliyetinde kullanılmıştır. Bununla beraber her duyulan şiirin ihticâca konu olmadığı, bu konuda bazı kriterlerin olduğu belirtilmiştir. Belli bir zaman diliminde kaleme alınan şiirlerin nahiv meselelerine delil olarak sürülebileceği genel kabul görmüştür. Ayrıca her ne kadar ilk dönem nahiv çalışmalarında şâirin belli olması gerektiğine yönelik bir şart ileri sürülmemiş olsa da özellikle dil ekolleri arasındaki tartışmalarda bu konu gündeme gelmiş ve böylece şâiri meçhûl beyit problemi ortaya çıkmıştır. Bu çalışma şâiri meçhûl beytin dilsel faaliyete konu olup olmamasına dair ileri sürülen farklı görüşleri ele almaktadır. Kaynaklarda başta Enbârî (ö. 577/1181), Ebû Hayyân (ö. 745/1344) ve İbn Hişâm (ö. 761/1360) olmak üzere bu konuda birbirinden farklı görüş beyan edenlerin olduğu zikredilmektedir. Makalede Sîbeveyhi'den (ö. 180/796) başlanarak konunun tarihi arka planı çizilmeye çalışılacak, söz konusu âlimlerin konu hakkındaki görüşleri incelenerek varsa onlara yapılan itirazlar ve eleştiriler değerlendirilecek ve "Bir beytin reddi için şâirin meçhûl oluşu tek başına yeterli midir?" sorusuna cevap aranacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Nahiv, Dilsel Malzeme, Şâir, Şâiri Meçhûl Beyt

Abstract

Poetry is one of the linguistic materials preferred by the scholars of Arabic grammar (syntax) in determining the rules of Arabic. Indeed, due to its ability to preserve the unique structure of Arabic, it has been used in the activity of linguistic testimony by all syntax scholars. However, it has been stated that not every heard poem is subject to that kind of testimony and that there are some criteria in this regard. It has been widely accepted that poems written in a certain period can be used as evidence for syntax issues. Although it has not been explicitly stated as a requirement in the early works of syntax, then issue of the poet's identity has been raised, especially in the discussions among the linguistic schools, leading to the emergence of the problem of the couplet of anonymous. This study examines different views put forward regarding whether the couplet of anonymous can be subject to linguistic analysis. It is mentioned in the sources that there are different opinions expressed by scholars such as al-Anbârî (d. 577/1181), Abû Hayyân (d. 745/1344), and Ibn Hishâm (d. 761/1360) on this matter. Starting with Sîbawaihi (d. 180/796), the historical background of the subject will be outlined in the article, the views of the mentioned scholars will be examined, objections and criticisms made to them will be evaluated, and an attempt will be made to answer the question: "Is the anonymity of the poet sufficient alone for the rejection of a couplet?"

Keywords: Arabic Language, Syntax, Linguistic Material, Poet, Couplet of Anonymous

Giriş

Dilsel kuralları tespit etme çabasında olan birçok nahiv âlimi Arapçanın kendine özgü saf yapısını muhafaza için Arap olmayanlarla aynı bölgeyi paylaşan veya onlara yakın yerlerde ikamet eden kabilelerden

dilsel malzeme almamaya özen göstermişlerdir.¹ Fakat bu kabilelere müntesip olup fesahatine güvenilir kişilerin rivâyetleri kabul görmüştür.² Bu sebeple Süyûtî'nin (ö. 911/1505) Arap dilinin kaynağının yerleşik hayat tarzını benimseyenlerin olmadığına dair ifadeleri³ eleştirilmiştir.⁴ Öte yandan Sibeveyhi'nin böylesi kabilelere ait bazı şiir-
lere eserinde yer vermesi nedeniyle şiirin nesirden hariç tutulduğu da iddia edilmiştir.⁵ Ayrıca her ne kadar dilsel malzemeye ulaşma noktasında titiz davranılmadığı söylene⁶ de nahiv âlimlerinin çoğu her bir bedevîden dilsel malzeme almayı kabul etmemiş, bu konuda seçici davranmışlardır.⁷

Nahiv âlimleri Arap dil kurallarını belirlemek için fesahatine güvenilir kişilerden aldıkları şiiri nesre tercih etmişlerdir.⁸ Muhtemelen şiirin vezin yönü, tağyîre uğramasını zorlaştırdığından onun nahiv incelemelerinde nesre tercih edilmesine sebep olmuştur.⁹ Ayrıca şiirin dikkate alınmasında edebî yönünün de etkili olduğu belirtilmiştir.¹⁰ Öte yandan şiirin pratikte en fazla delil getirilen kaynak olduğu da iddia edilmiştir.¹¹

Şiirin dilsel faaliyetlere konu olabilmesi için metin ve senet yönünden bazı şartları taşıması gerektiği söylenmiştir.¹² Öncelikli olarak farklı görüşlerin olduğu ifade edilse de şiirle ihticâc yapılabilmesi için onun İslam'dan önce ve sonra bir buçuk asırlık döneme ait olması ge-

¹ Dilsel malzeme alınan ve alınmayan kabileler için bk. Abdurrahmân b. Ebî Bekr Süyûtî, *el-İktirâh fi usûli'n-nahv ve cedelihi*, thk. Mahmûd b. Yûsuf Feccâl (Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2013), 191-192.

² Ebu'l-Feth Osmân b. Cinnî, *el-Hasâis*, thk. Hasen Hindâvî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003), 1/393.

³ Süyûtî, *el-İktirâh*, 196.

⁴ Alî Ebu'l-Mekârim, *Usûlu't-tefkîri'n-nahvî* (Kahire: Dâru Ğarîb, 2006), 40.

⁵ Muhammed Sâlim Sâlih, *Usûlu'n-nahv dirâse fi fikri'l-Enbârî* (Kahire: Dâru's-Selâm, 2009), 253.

⁶ Ebu'l-Mekârim, *Usûlu't-tefkîri'n-nahvî*, 37.

⁷ İbn Cinnî, *el-Hasâis*, 1/393.

⁸ Saîd Afgânî, *Fi usûli'n-nahv* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1987), 59.

⁹ Sabbâh Uteyvî Abbûd - Muhammed Munâdil Abbâs, "eş-Şâhidu's-Şi'rî el-Mechûl İşkâliyyetü'l-Menhec ve'r-Rivâye ve Me'âyîru'l-İhticâc bih", *Mecelletü Külliyyeti'l-Fıkh* 30 (2019), 110.

¹⁰ Sâmi Rıfkı İvaz - Yûsuf Ratib Abbûd, "Me'âyîru's-Şâhidî's-Şi'rî fi't-Tercihî'n-Nahvî", *Mecelletü'l-Câmiati'l-Arabiyye el-Emrikiyye li'l-Buhûs* 3/1 (2017), 70.

¹¹ Sâlih, *Usûlu'n-nahv*, 252.

¹² Süyûtî bu şartları nesri de kapsayacak şekilde ele almıştır. Bk. Süyûtî, *el-İktirâh*, 191 vd.

rektiği genel kabul görmüştür.¹³ Bu dönem dışında yaşayan ve müvelled olarak isimlendirilen şâirlerin şiirleriyle istişhâd faaliyeti yürütmek, fesâhât şartlarını taşımama ihtimalleri sebebiyle uygun bulunmamıştır.¹⁴ Her ne kadar kimin müvelled olup olmadığı konusunda farklı isimler kaynaklarda yer bulsa da Beşşâr b. Bürd'ün (ö. 167/783) bu şâirlerin ilki olduğu ifade edilmiştir.¹⁵ Öte yandan müvelled şâirin dil alanında yetkin olması durumunda şiirleriyle ihticâcın kabul edilebileceği iddia edilmektedir.¹⁶ Bunun yanında şiir bilgisiyyle temâyüz etmiş olmakla beraber yerleşik bir hayat (hadarî) süren şâirlerin şiirlerinden temsil kabiliinden yararlandığı da zikredilmiştir.¹⁷

İslâm inancına sahip olmayan şâire ait şiirle ihticâca cevaz veren nahiv âlimleri¹⁸ şiiri rivâyet eden râvîde adalet şartı aramışlardır.¹⁹ Bunların yanında bir şiir beytinde şâhid kısmın farklı ihtimallere açık olması bazı nahivcilere göre onunla ihticâcı engellemektedir.²⁰

Nahvî kural ve tespitlerde delil olarak ileri sürülen beytin şâirinin meçhûl oluşu da birçok nahivci tarafından problem olarak görülmüştür. Kanaatimize göre bu durum senet yönünden şiire yapılan en önemli eleştirilerdendir.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan şâiri meçhûl beyt başta Süyûtî'nin *el-İktirâh*'i olmak üzere kaleme alınan nahiv usulü eserlerinde şiirin reddedilmesini gerektiren bir durum olarak ele alınmıştır.²¹ Fakat böylesi

¹³ Sâlih, *Usûlu'n-nahv*, 256; Saîd Afgânî, *el-Mûciz fi kavâ'idil-luğati'l-'Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2003), 5.

¹⁴ Muhammed b. Yûsuf b. Alî el-Endelüsî Ebû Hayyân, *et-Tezyîl ve't-tekmîl fi Şerhi Kitâbi't-Teshîl*, thk. Hasen Hindâvî (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1997), 11/60; Süyûtî, *el-İktirâh*, 219.

¹⁵ Süyûtî, *el-İktirâh*, 220-221.

¹⁶ Mahmûd b. Ömer Zemahşerî, *el-Keşşâf 'an hakâikî't-tenzîl ve 'uyûmi'l-ekâvil fi vucûhi't-te'vil* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1986), 1/86, 87; Süyûtî bunu eleştirmiştir. Bk. Abdurrahmân b. Ebî Bekr Süyûtî, *Nevâhidü'l-ebkâr ve şevâridü'l-efkâr* (Mekke: Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, 2005), 1/458.

¹⁷ Afgânî, *el-Mûciz*, 5.

¹⁸ Abdurrahmân b. Ebî Bekr Süyûtî, *el-Muzhir fi 'ulûmi'l-luğati'l-'Arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabîyye, 2009), 1/108.

¹⁹ Süyûtî, *el-İktirâh*, 199.

²⁰ Ebû Hayyân, *et-Tezyîl*, 1/66.

²¹ Bk. Saîd Afgânî, *Fi usûli'n-nahv* (Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, 1987); Alî Ebu'l-Mekârim, *Usûlu't-tefkîri'n-nahvî* (Kahire: Dâru Garîb, 2006); Muhammed Hayr Hulvânî, *Usûlu'n-nahvî'l-'Arabî* (Dâru'l-Beyzâ: İfrikîya eş-Şark, 2011)

şairlerin kabul veya reddine yönelik geniş çaplı müstakil bir çalışmaya yapılmamıştır. Özellikle Enbârî'nin konuya dair görüşlerini içeren ve onun istişhâd metodunu eleştiren bazı çalışmalar bulunmaktadır.²² Bu makalede ise konu tarihi seyri içerisinde ele alınmış özellikle Enbârî, Ebû Hayyân ve İbn Hişâm'ın konuya dair görüşleri incelenmiş, ayrıca Enbârî'ye yapılan eleştiriler değerlendirilmiştir. Yapılan çalışmalardan istifade edilmekle beraber bizim çalışmamız özellikle “Bir beytin reddi için şâirin meçhûl oluşu tek başına yeterli midir?” sorusuna cevap arayarak farklılık arz etmektedir.

1. Sîbeveyhi ve Şâiri Meçhûl Beyit

Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb* adlı eserinde şâiri meçhûl rivâyetin kabulü veya reddine yönelik herhangi bir ifade bulunmamaktadır. Bununla birlikte eser incelendiğinde şiir beyitlerinin farklı şekillerde nakledildiği görülmektedir. Sîbeveyhi rivâyet ettiği şiirleri bazen şâirine²³ bazen hocasına²⁴ bazen de bir kabileye²⁵ veya güvenilir bir râvîye nispet etmektedir.²⁶ Bunun dışında ise sadece “ومنه قول الشاعر” gibi ifadelerle beyitleri herhangi bir kimseye nispet etmeden aktarmaktadır.²⁷ Bu metot kendisinden sonra telif edilen diğer eserler için de söz konusudur. Hatta şâirin ismini vermek yerine sika bir râvîye işaret etmenin tercih edildiği de söylenmiştir.²⁸ Sîbeveyhi'nin eserinde zikrettiği beyitlerin bir

²² Bk. Sabbâh Uteyvi Abbûd - Muhammed Munâdil Abbâs, “eş-Şâhidu's-Şi'ri el-Mechûl İşkâliyyetü'l-Menhec ve'r-Rivâye ve Me'âyiru'l-İhticâc bih”, *Mecelletü Külliyyeti'l-Fıkh* 30 (2019), 109-122; Sabbâh Uteyvi Abbûd - Muhammed Munâdil Abbâs, “eş-Şâhidu's-Şi'riyyi'l-Mechûl 'Ayru'l-Makîs 'Aleyh fi 'Asril'l-İhticâc”, *Mecelletü Külliyyeti'l-Terbiyyeti'l-Esâsiyye li'l-Ulûmi't-Terbiyye ve'l-İnsâniyye* 41 (2018), 896-908; Muhammed Atâ Ebû Fennûn, “Melâmihu'z-Zâtiyye ve'l-İntikâiyye fi Menheci'l-Enbârî fi Kitâbi'l-İnsâf”, *Mecelletü'l-Bülgâ li'l-Buhûs ve'd-Dîrâsât* 22/2 (2019), 133-153; Sâmi Rifkî İvaz - Yûsuf Ratib Abbûd, “Me'âyiru's-Şâhidî's-Şi'ri fi't-Tercihî'n-Nahvî”, *Mecelletü'l-Câmiati'l-Arabiyye el-Emrikiyye li'l-Buhûs* 3/1 (2017), 69-101.

²³ Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kâhire: Meketbetü'l-Hancî, 1988), 1/64, 278, 2/65, 72, 229, 3/122.

²⁴ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 1/286, 3/314.

²⁵ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 2/105, 149.

²⁶ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 1/313, 316, 2/9, 2/336.

²⁷ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 1/37, 129, 135; detaylı bilgi için bk. Hâlid Abdulkarîm Cum'a, *Şevâhidu's-Şi'r fi Kitâbi Sîbeveyhi* (Kâhire: ed-Dâru's-Sarkıyye, 1989), 243 vd.; Hadîce Hadîsî, *eş-Şâhid ve usûlu'n-nahv fi Kitâbi Sîbeveyhi* (Kuveyt: Matbuâtü Câmîati'l-Kuveyt, 1974), 112 vd.

²⁸ Muhammed Hayr Hulvânî, *Usûlu'n-nahvî'l-Arabî* (Dâru'l-Beyzâ: İfrîkiya eş-Şark, 2011), 63.

kısmını şâir hakkında herhangi bir ifade kullanmadan kayda geçmesi doğal olarak nahivcileri şâirlerin tespitine yönelttiği söylenebilir. Hatta Cermî'nin (ö. 225/840) elli beyit haricinde ismi zikredilmeyen bin beytin şâirine ulaştığına dair ifadeleri²⁹ şâire ulaşma arzusunun erken dönemde başladığını göstermektedir.

Sîbeveyhi'nin dilsel malzemeleri aktarırken birçok yerde söyleyenin ismini zikretmemesine rağmen fasih kullanımları tercih etmede titiz davrandığı söylenebilir. Çünkü eserinde birçok yerde dilsel malzemeleri fasih kimselerden işittiğini veya onlardan rivâyet edildiğini belirtmesi bunu göstermektedir.³⁰ Öte yandan başta Sîbeveyhi olmak üzere mütekaddimûn nahivcilerinin şâirin ismini zikretmemelerinin farklı nedenlerden kaynaklandığı söylenmiştir. Örneğin çok fazla sözlü rivâyet olması sebebiyle şiiri söyleyenin kim olduğunun unutulduğu, şâirin meşhur olmaması sebebiyle isminin zikredilmeye gerek duyulmadığı ve bunun yerine kabilesine nispet edildiği zikredilmiştir.³¹ Ayrıca sözlü rivâyet kültürünün olduğu dönemde şâirin ismine ulaşmanın zorluğuna da dikkat çekilmiştir. Bunun yanında nahve dair kural ve kaideler oluşturulurken daha erken sonuca varılmak istenmesi ve rivâyetin işitildiği hocaya olan güven ayrı birer sebep olarak sayılmıştır.³² Şâirin hayatta olması sebebiyle onun isminin zikredilmediği³³ ve Araplara nispetinin açık olması durumunda isminin bilinmesine gerek duyulmadığı gibi görüşler de paylaşılmıştır.³⁴ Ayrıca Sîbeveyhi'nin istişhâd anında şâirlerin isimlerini bildiği, daha sonra bunların unutulduğu şeklinde iddialar da bulunmaktadır.³⁵ Aynı beytin birden fazla

²⁹ Muhammed b. el-Hasen Zübeydî, *Tabakâtu'n-nahviyyîn ve'l-luğaviyyîn* (Kâhire: Dâru'l-Meârif, 1984), 75. Bu rivâyetin uydurma olduğu iddia edilmiştir. Bk. Ramazân Abdu'ttevvâb, *Buhûs ve makâlât fi'l-luğa* (Kahire: Mektebetü'l-Hancı, 1982), 89 vd.

³⁰ Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, 1/313, 320, 2/9, 336, 3/505.

³¹ Ali b. Abdilazîz Cürçânî, *el-Vesâtâ beyne'l-Mütenebbî ve husûmih*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Ali Muhammed el-Becâvî (Kahire: İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1966), 161; Muhammed b. Abdirrahmân Sübeyhîn, *Mesâilü'l-hilâfi'n-nahviyye fi dav'i'l-îtirâd 'ala'd-delîli'n-nakli* (Riyad: Câmîatu el-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 2005), 52.

³² Muhammed İd, *el-İstişhâd ve'l-ihdicâc bi'l-luğa* (Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 1988), 159 vd.

³³ Süyûtî, *el-İktirâh*, 226.

³⁴ Abbûd - Abbâs, "eş-Şâhidu's-Şîri", 110.

³⁵ Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed İbnü't-Tayyib el-Fâsî, *Feyzu neşri'l-inşirâh min ravzi tayyi'l-İktirâh*, thk. Mahmûd Yûsuf Feccâl (Dubai: Dâru'l-Buhûs, 2000), 627.

kişiye nispet edilmesi ve bazı şiirlerin çok eski olması sebebiyle şâiri hakkında net bir bilgiye ulaşılamadığı ifade edilmiştir.³⁶ Bunlara ilave-ten Sîbeveyhi'nin doğru bir şiiri ayırt etme gücünde olması sebebiyle böyle bir ihtiyaç hissetmediği şeklinde yorumlar da yapılmıştır.³⁷

Kanaatimize göre Sîbeveyhi'nin eserini oluşturduğu dönemde şâiri meçhûl bir şiirin problem haline gelmediği zikredilebilir. Diğer taraftan kendisinin aktardığı rivâyetlerin fasih kullanımlar olduğuna dair güçlü bir inancı bulunmaktadır. Eserinde dilsel kullanımlara ulaşma yöntemi-ne dair birtakım ipuçları bunu göstermektedir.³⁸

2. Sîbeveyhi Sonrası Süreç

Mütekaddimûn nahivcilerinin çoğu kere şâirlerin isimlerini zikretmemeleri meçhûl beyt probleminin ortaya çıkmasına zemin hazırladığı söylenmiştir.³⁹ Zira uydurma rivâyetler⁴⁰ gibi birtakım sorunlar senet yönünden şiirin incelenmesini gündeme getirmiştir. Örneğin Müber-rid (ö. 286/900) uydurma olduğuna dair Sîbeveyhi'nin iki beytine işaret etmesi ve Sîrâfî'nin (ö. 368/979) buna yönelik açıklamaları bu durumu desteklemektedir.⁴¹ Diğer taraftan şâirin kimliğini tespit etmeye yöne-lik ilk çalışmanın Cermî tarafından yapıldığı iddia edilmiştir.⁴² Daha sonra ise söyleyeni belli olmayan şiirlere yönelik eleştiriler yapılagel-miştir. Kaynaklarda bu konuda ilk söylemin Mâzinî'ye (ö. 249/863) ait olduğu kaydedilmiştir. Zira o, سكين kelimesinin müennes kullanıldığı bir beytin kimin tarafından inşa edildiğini muhatabından öğrenmek istemiştir.⁴³ Müberrid ise Sîbeveyhi'nin zikrettiği bir beyt için فليس

³⁶ Ahmed Muhtâr Ömer, *el-Bahsü'l-lüğavî 'inde'l-'Arab* (Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 1988), 43.

³⁷ Tânk İbrâhîm Ziyâdât - Abdulkâdir Mu'rî Benî Bekr, "Fesâdu's-Şâhidi's-Şi'riyyi'n-Nahvî fî Kütübî'l-Hilâfî'n-Nahvî Şâhide'l-Âmil fî Raf'i'l-İsmi Be'de Levlâ Unmüzecen", *Mecelletü Câmîati Kudus el-Meftûha li'l-Ebhâs ve'd-Dirâsât* 41 (2017), 119.

³⁸ Detaylı bilgi için bk. Hadîsî, *eş-Şâhid*, 113 vd.

³⁹ İvaz - Abbûd, "Me'âyîru's-Şâhidi's-Şi'ri fî't-Tercîhi'n-Nahvî", 110.

⁴⁰ İbnü't-Tayyib el-Fâsî, *Feyzu neşri'l-inşirâh*, 567.

⁴¹ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd Müberrid, *el-Kâmil fi'l-luğa ve'l-edeb*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1997), 1/286.

⁴² Ömer, *el-Bahsü'l-Lüğavî*, 43.

⁴³ Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk Zeccâcî, *Mecâlisu'l-'ulemâ'*, thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1983), 101.

بمعروف ifadesini kullanmaktadır.⁴⁴ Bu rivâyetlere bakıldığında şâirin tanınmasına yönelik bir düşünce olduğu söylenebilir. Zira bir müddet sonra Zeccâc (ö. 311/923), Nehhâs (ö. 338/950), Sîrâfî ve Zemahşerî (ö. 538/1144) gibi nahiv âlimleri şâiri belli olmadığı için bazı beyitleri eleştirmişlerdir.⁴⁵ Konu hakkında söz konusu âlimlerin ifadelerine rağmen şâiri meçhûl bir rivâyetin istişhâd için elverişli olmadığına dair açıklamayı ilk olarak Enbârî'nin yaptığı ve Süyûtî'nin bunu dile getirdiği zikredilmiştir.⁴⁶

3. Enbârî ve Şâiri Meçhûl Beyit Problemi

Enbârî'nin eserleri⁴⁷ incelediğinde şâiri meçhûl beyitlerle ilgili altı yerde görüş beyan ettiği müşahede edilecektir.⁴⁸

1. Enbârî, *el-İnsâf* adlı eserinde mürekkebe sayıların izâfet şeklinde kullanılabilmesine dair Kûfelilerin delil olarak ileri sürdükleri recez bahrindeki⁴⁹

كَلِّفَ مِنْ عَنَائِهِ وَشَقْوَتِهِ بِنْتَنَّمَانِي عَشْرَةَ مِنْ حِجَّتِهِ

beyti⁵⁰ ile istişhâd faaliyetinde bulduklarını nakletmekte ve farklı se-

⁴⁴ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd Müberrid, *el-Muktedab* (Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2013), 2/131; Murâdî (ö. 749/1348) ve İbn Hişâm bu durumu şâirinin bilinmemesi şeklinde yorumlamışlardır. Bk. Bedruddîn Hasen b. Ümmü Kâsım Murâdî, *el-Cene'd-dâni fi hurûfi'l-me'âni*, thk. Fahrüddîn Kabâve, Muhammed Nedîm Fâzîl (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 113; Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Hişâm, *Muğni'l-lebib 'an kütübi'l-e'ârib*, thk. Hasen Cemed İmil Bedî Yakûb (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012), 1/440.

⁴⁵ Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhu*, thk. Abdulcelîl Abduh Şelebî (Beirut: Âlemü'l-Kütüb, 1988), 1/394, 3/160; Ebû Câfer Ahmed b. Muhammed Nehhâs, *İrâbu'l-Kur'ân*, thk. Abdulmunim Halîl İbrâhîm (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 3/305; Ebû Sâid el-Hasen b. Abdillâh Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*, thk. Ahmed Hasen Mehralî, Alî Seyyid Alî (Beirut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012), 5/290; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/551.

⁴⁶ İd, *el-İstişhâd ve'l-ihcâc*, 159.

⁴⁷ Konu ile alakalı Enbârî'nin *el-İğrâb fi cedeli'l-irâb ve lum'e'u'l-edille*, *el-Beyân fi ğaribi i'râbi'l-Kur'ân*, *Mensûru'l-fevâid*, *el-İnsâf fi mesâili'l-hilâf beyne'n-nahviyyine'l-Basriyyin ve'l-Kûfiyyin ve Esrâru'l-Arabiyye* adlı eserleri incelenmiştir.

⁴⁸ Enbârî'nin eserinde kullandığı tüm beyitler için bk. Şukefte Nesrîn, *Şevâhidü's-şîr fi'n-nahvi'l-Arabî min Kitâb "el-İnsâf fi mesâili'l-hilâf beyne'n-nahviyyine'l-Basriyyin ve'l-Kûfiyyin" Dirâse tahliliyye* (İslamabad: el-Câmiâtu'l-İslâmiyyetu'l-Âlemiyye, Doktora Tezi, 2008), 373.

⁴⁹ "Sıkıntılarının ve mutsuzluğunun yanı sıra on sekiz yaşında bir kızın aşkına tutuldu."

⁵⁰ Söz konusu beyti Ferra Ebû Servân el-Uklî'den (ö. ?) rivâyet etmiştir. Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Yûsuf Necâtî, Muhammed Alî en-Neccâr (Beirut: Dâru's-Surûr, ts.), 2/34, 242. Bu şahsın fahîh bir bedevî ve Kûfelilerin sika râvilerinden biri olduğu söylenmiştir. Bk. Alî b. Yûsuf İbnu'l-Kıftî, *İnbâhu'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nuhât*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm (Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1982), 4/105. Ayrıca Câhiz el-

beplerle birlikte şâirin belli olmadığına vurgu yaparak delilin kuvvetli olmadığını iddia etmektedir.⁵¹

2. *el-İnsâf* ve *Esrâru'l-Arabiyye* adlı eserlerinde Kûfelilerin اللهم ifade-sindeki م harfinin nidâ harfine ivaz olmadığına dair delil olarak recez bahrindeki⁵²

وَمَا عَلَيْكَ أَنْ تَقُولِي كَلِمًا
صَلَّيْتُ أَوْ سَبَّحْتِ يَا اللَّهُ مَا
أُرَدُّدُ عَلَيْنَا شَيْخَنَا مُسَلِّمًا

beytini⁵³ şahit olarak sunduklarını zikretmektedir. Ayrıca *el-İnsâf*'ta başka delillerle beraber şâirin belli olmadığına dikkat çekmektedir.⁵⁴

3. *el-İnsâf* adlı eserinde ise Kûfelilerin izâfet terkibinde muzâf ile muzâfun ileyhin arasına zarf veya harfi cer dışında bir kelimenin zarûreten girebileceğine dair birçok beyti delil getirdiklerini, bunlardan birinin kâmil bahrindeki⁵⁵

فَرَجَّحْتُهَا بِمَرْجَةٍ
زَجَّ الْقُلُوصَ أَبِي مَرَادَةٍ

beyt⁵⁶ olduğunu belirtmekte, akabinde yukarıda zikredilen beyt ile be-

Uklî'nin bu beyti Nefî b. Tânk'tan (ö. ?) aldığını nakletmiştir. Bk. Ebû Osmân Amr b. Bahr el-Kinânî Câhiz, *el-Hayevân* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 6/566.

⁵¹ Ebu'l-Berekât Kemâluddîn b. Muhammed Enbârî, *el-İnsâf fi mesâilil-hilâf beyne'n-nahviyyine'l-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd (Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2012), 1/253-254.

⁵² "Her dua ve niyaz ettiğinde sana düşen şöyle yalvarmandır: Ey Allah'ım! Babamızı bize sağ salim kavuştur."

⁵³ Söz konusu beyti Ferrâ herhangi birine nispet etmemiştir. Bk. Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/203. Beytin Aşâ'ya ait olduğu da söylenmiştir. Bk. Ebû Saîd b. Sad Neşvân el-Himyerî, *el-Hûru'l-în*, thk. Kemâl Mustafâ (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1948), 27. Fakat biz bu bilgiyi teyit edemedik. Bk. Meymûn b. Kays A'şâ, *Divânu A'şâ el-Kebîr* (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 1994); Abdurrahmân b. Hâris A'şâ Hemdân, *Divânu A'şâ Hemdân ve ahbâruh* (Riyad: Dâru'l-Ulûm, 1983). Beytin farklı rivâyetleri için bk. Abdullâh b. Muhammed Batalyevsî, *el-Hulel fi şerhi ebyâti'l-cümel*, thk. Yahyâ Murâd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2003), 117; Ahmed b. Muhammed Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsiri'l-Kur'ân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2002), 3/42.

⁵⁴ Enbârî, *el-İnsâf*, 1/282; Ebu'l-Berekât Kemâluddîn b. Muhammed Enbârî, *Esrâru'l-Arabiyye*, thk. Muhammed Râzi Muhammed Medkûr, Vâil Mahmûd Sâd (Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 2015), 167.

⁵⁵ "Ebû Mezâde'nin yaptığı gibi genç deveyi küçük bir mızrakla dehledim."

⁵⁶ Ferrâ'ya göre bu beyit Hicâzlı nahivciler tarafından uydurulmuştur. Bk. Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/358, 2/81. Sîrâfi'ye göre ise bu beyit Medîneli müvelledler tarafından inşa edilmiştir. Bk. Sîrâfi, *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*, 2/31. Ayrıca beytin Ahfeş el-Evsat (ö. 215/830) ve İsâ b. Ömer es-Sakâfi (ö. 149/766) tarafından nakledildiği de söylenmiştir. Bk. Hasen b. Ahmed Ebû Ali el-Fârisî, *el-Hüce li'l-kurrâ i's-seb'a*, thk. Bedrutîn Kahvecî, Beşîr Cüveycâbî (Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1993), 4/413; Abdulkak el-Gâlib el-Endelûsî İbn Atiyye, *el-Muharrerü'l-veciz fi tefsiri'l-Kitâbi'l-Azîz*, thk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-

raber birkaç beytin hem diğer sebepler hem de söyleyeni bilinmediği gerekçesiyle şâhit olamayacağını dile getirmektedir.⁵⁷

4. *el-İnsâf* ve *Esrârü'l-Arabiyye* adlı eserlerinde manevî te'kitte nekrenin te'kîdinin yapılabileceğine dair Kûfelilerin naklettiği recez bahrindeki⁵⁸

قد صرَّتِ الْبِكْرَةُ يَوْمًا أَجْمَعًا

beyti getirdiklerini bildirmekte, fakat şâirin bilinmemesinin yanı sıra birtakım nedenlerden dolayı delil olarak ele alınamayacağını iddia etmektedir.⁵⁹

5. *el-İnsâf* adlı eserinde Kûfelilerin 'an'i mastariyenin 'nki'den sonra zâhir olarak gelebileceğine dair tavîl bahrindeki⁶⁰

أردتَ لِكَيْمًا أَنْ تَطِيرَ بِقِرَّتِي فَتَتْرَكَهَا شَيْئًا بَيْدَاءَ بَلْقَعِ

beyti⁶¹ şâhit olarak sunduklarını bildirmektedir. Fakat beyti, şâiri meçhûl oluşunun yanı sıra farklı sebeplerle hüccet saymamaktadır.⁶²

6. *el-İnsâf* adlı eserinde zarûreti şiirden dolayı maksûr elifinin memdûd şeklinde aktarılabileceğine dair Kûfelilerin delil olarak recez bahrindeki⁶³

قد علمتُ أمَّ أبي السَّعْلَاءِ وَعَلِمْتُ ذَاكَ مَعَ الْجَرَاءِ
أَنْ نَعْمَ مَأْكُولًا عَلَى الْخَوَاءِ يَا لَكَ مِنْ تَمْرٍ وَمِنْ شَيْشَاءِ
يَنْشَبُ فِي الْمَسْعَلِ وَاللَّهَاءِ

İlmiyye, 2001), 2/350; Ahmed. b. Yûsuf Semîn el-Halebî, *ed-Durru'l-mesûn fi 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*, thk. Ahmed Muhammed el-Harrât (Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1986), 5/164; Şihâbuddîn Abdurrahmân b. İsmâîl Ebû Şâme el-Makdisî, *İbrâzu'l-me'âni min hurzi'l-emâni*, thk. İbrâhîm Atve İvaz (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 464.

⁵⁷ Enbârî, *el-İnsâf*, 2/355.

⁵⁸ Beytin ilk kısmı "إِنَّا إِذَا حُطِّقْنَا تَتَمَّعْنَا" şeklinde rivâyet edilmiştir. Bk. Bedruddîn Muhammed b. Muhammed İbnü'n-Nâzım, *Şerhu İbni'n-Nâzım alâ Elfiyye İbn Mâlik*, thk. Muhammed Bâsil Uyûn (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000), 361. "Kırlangıçlar etrafımızda ötüp dururken su kovası gün boyu gıcırdadı."

⁵⁹ Enbârî, *el-İnsâf*, 2/373; Enbârî, *Esrârü'l-Arabiyye*, 203.

⁶⁰ "Kırbamı alıp uçmak istersin, çorak çöllere atıp yırtmak istersin."

⁶¹ Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/262. Ebû Hayyân, Ferrâ'nın bu beyti Kisâî'den (ö. 189/805) aldığını aktarır. Bk. Ebû Hayyân, *et-Tezyil*, 11/241.

⁶² Enbârî, *el-İnsâf*, 2/475.

⁶³ "Ebû Silân'ın annesi ve genç kız kıtlık durumunda boğazda tikanıp kolay yutulmayan en kötü hurmanın bile en iyi yiyecek olduğunu farkına vardılar."

beyitleri⁶⁴ getirdiklerini zikretmiş ve şiirin bilinmediği gerekçesiyle hüccet olarak kabul edilmeyeceğini beyan etmiştir.⁶⁵

Enbârî söz konusu beyitlerin iştişhâd faaliyetinde kullanılmalarına itiraz ederken şâiri meçhûl beyt ifadesini kullanmaktadır. Bu söylemi farklı yerlerde kullanması sebebiyle yukarıda da belirtildiği gibi beytin şâirinin bilinmesi gerektiğine dair şartı ilk defa Enbârî'nin ortaya koyduğu söylenmiştir.⁶⁶ Süyûtî *el-İktirâh* adlı eserinde müstakil bir başlık altında söyleyeni bilinmeyen şiir veya nesrin iştişhâda konu yapılamayacağını, Enbârî'nin bunu bu şekilde açıkladığını belirtmektedir. Hatta bu şartın şiirin müvelled bir şâirin sözü olma ihtimaline binaen söylenmediği şeklinde yorumlamıştır.⁶⁷ Bağdâdî (ö. 1093/1682) ise Süyûtî'nin ifadelerine ilaveten böylesi beyitlerin uydurma olma ihtimali sebebiyle ihticâca elverişli olmadığına dikkat çekmiştir.⁶⁸

Kaynaklarda şâiri meçhûl rivâyetin Enbârî'den daha önce bir problem olarak görüldüğü açık olmasına rağmen Süyûtî'nin bunu müstakil bir konu olarak ele alması ve Enbârî'yi kaynak göstermesi kanaatimizce yanlış değerlendirilmiştir. Hatta böylesi bir şartın tek başına bir beytin reddi için yeterli olacağı anlaşılmış olmalı ki Enbârî bu konuda eleştirilmiştir. Örneğin *el-İnsâf* adlı eserinde kendi koyduğu kurala aykırı davranmakla itham edilmiştir. Şâiri meçhûl rivâyetler konusunda Basralıların aynı durumda ve sayıca daha fazla olan rivâyetlerini görmezden geldiği, Kûfeliler tarafından delil olarak ileri sürülmekle birlikte şâirinin bilinmediği rivâyetlere sessiz kaldığı ve konuda bir tutarsızlık içerisinde olduğu iddia edilmiştir. Bu nedenle eklektik ve öznel bir yaklaşım sergilediği, *el-İnsâf* adlı eserinde mukaddime kısmında objektif olacağına dair ifadelerine⁶⁹ aykırı davrandığı gerekçesiyle yadırganmıştır.⁷⁰ Ay-

⁶⁴ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd Ferrâ, *el-Maksûr ve'l-memdûd*, thk. Mâcid ez-Zehebî (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988), 38.

⁶⁵ Enbârî, *el-İnsâf*, 2/617.

⁶⁶ İd, *el-İstişhâd ve'l-ihiticâc*, 159.

⁶⁷ Süyûtî, *el-İktirâh*, 221.

⁶⁸ Abdulkâdir b. Ömer b. Bâyezîd Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-'Arab*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn (Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1997), 1/15.

⁶⁹ Enbârî, *el-İnsâf*, 7.

⁷⁰ Muhammed Atâ Ebû Fennûn, "Melâmihu'z-Zâtiyye ve'l-İntikâiyye fî Menheci'l-Enbârî fî Kitâbi'l-İnsâf", *Mecelletü'l-Bülğâ li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât* 22/2 (2019), 134 vd.

rica bu konuda müteşeddid olmasına rağmen eserlerinde şâire nispetin yapıldığı yerlerin çok az olması bir çelişki olarak görülmüştür.⁷¹

Öncelikle yukarıda da söylediğimiz gibi şâiri meçhûl konusuna dair söylemler Enbârî'den çok daha önceleri zikredilmiştir. Zira Zeccâc,⁷² Nehhâs,⁷³ Sîrâfî⁷⁴ ve Zemaşşerî'nin⁷⁵ konuya dair ifadeleri Enbârî'den farklı değildir. Dolayısıyla Enbârî'nin böylesi bir şartı ilk vaz eden kişi olarak sunulması kanaatimizce yanlıştır. Diğer taraftan Enbârî'nin mezhep taassubu içerisinde meselelere yaklaştığına dair söylemler de tutarlı değildir.⁷⁶ Zira kendisi meseleleri ileri sürülen deliller çerçevesinde değerlendirmiştir. Ayrıca Enbârî'nin şâiri bilinmemesi sebebiyle bazı rivâyetleri reddettiğine dair iddia yetersizdir. Zira reddettiği veya hüccet kabul etmediği beyitler ile ilgili ifadeleri aslında böyle bir şartın tek başına yeterli olmadığını göstermektedir. Ayrıca eserlerinde böylesi rivâyetler konusunda izlediği yöntem değerlendirildiğinde bu durum çok net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Çünkü Enbârî, eserlerinde şâirinin olmadığını belirttiği beyitleri sadece bu nedenle reddetmemiştir. Örneğin yukarıda Kûfelilerin delil olarak getirdikleri beyitte geçen “بنت ثَمَانِي عَشْرَةَ” şeklindeki kullanımı Enbârî zarûrete hamletmiştir. Ona göre “بنت” ifadesi sebebiyle izâfete giren mürekkebe kullanım zarûreten aslına rücu etmiştir. Arapların mebnî kelimeleri zarûret halinde munсарif olarak kullandıklarını, böylesi durumların şâz olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁷⁷ Dolayısıyla beytin şâiri bilinse bile Enbârî'ye göre şâz olduğundan yine de kabul edilmeyecektir. Ayrıca söz konusu beytin bilinmediğine yönelik eleştiriler daha önce Sîrâfî ve İbn Sîde (ö. 458/1066) tarafından yapılmıştır.⁷⁸ Enbârî muhtemelen bu

⁷¹ Sâlih, *Usûlu'n-nahv*, 279 *el-İnsâf*'ta kırk sekiz yerde şâiri meçhûl rivâyetin olduğu söylenmiştir. Bk. Nesrîn, *Şevâhidü's-şîr*, 373.

⁷² Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 3/160.

⁷³ Nehhâs, *İrâbu'l-Kur'ân*, 3/305.

⁷⁴ Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*, 5/290.

⁷⁵ Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 2/551.

⁷⁶ Enbârî'ye yapılan eleştiriler için bk. Ebû Fennûn, “Melâmihü'z-Zâtiyye”, 134 vd.

⁷⁷ Enbârî, *el-İnsâf*, 1/253.

⁷⁸ Sîrâfî, *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*, 1/109; Ebu'l-Hasen Ali b. İsmâil İbn Sîde, *el-Muhassas*, thk. Halil İbrâhîm Ceffâl (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1996), 4/256.

durumu zaten kabul etmediği beytin reddi için bir gerekçe olarak sunmuştur.

Enbârî'nin söyleyeni bilinmiyor olması sebebiyle eleştirdiği ikinci beyit ile ilgi ifadeleri de kendisine yönelik yapılan eleştirileri haksız çıkarmaktadır. Zira kendisi zikredilen beytin Araplar tarafından sahih kabul edilmesi halinde bile zarûrete hamledileceğini söylemektedir.⁷⁹ Hatta *Esrâru'l-Arabiyye*'de sadece zarûreti şiirden dolayı böyle kullanıldığını söylemekte, beytin şâiriyle ilgili herhangi bir ifade kullanılmaktadır.⁸⁰ Diğer taraftan Zeccâc'ın çok daha önceden beytin şâirinin bilinmediğine işaret etmesi Enbârî'nin dikkatini çekmiş olmalıdır.⁸¹ Ayrıca Zeccâcî'nin beytin şâz olduğuna dair beyanları⁸² ve Ezherî'nin *Tehzîbu'l-luğâ* adlı eserinde ۷'nin nidâ harfinin yerinde kullanıldığına dair nahivcilerin bir ittifakından bahsetmesi Enbârî'nin Basralıların görüşünü tercih etmede etkili olduğu söylenebilir.⁸³

Enbârî'nin şâirin isminin bilinmediği gerekçesiyle ele aldığı rivâyetleri⁸⁴ sadece bu sebeple reddetmediğine dair en önemli kanıt yine kendisinin söz konusu beyitlerin nadir kullanım olduğuna dair söylemidir.⁸⁵

Enbârî'nin yukarıda ele aldığımız dördüncü beyte gelince her ne kadar *el-İnsâf* ve *Esrâru'l-Arabiyye* adlı eserlerinde şâirinin olmayışına vurgu yapsa da yine tek başına bu şartı ile yetinmediği görülmektedir. Zira kendisinin bu beytin Araplar tarafından kullanıldığı sahih kabul edilse bile şâz oluşu sebebiyle dilsel bir malzeme olarak ele alınmasının doğru olamayacağını söylemiştir. Ayrıca ona göre bu ve benzeri rivâyetlerin

⁷⁹ Enbârî, *el-İnsâf*, 1/282.

⁸⁰ Enbârî, *Esrâru'l-Arabiyye*, 167.

⁸¹ Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/394.

⁸² Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk Zeccâcî, *Lâmât*, thk. Mâzin el-Mübârek (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1985), 90.

⁸³ Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed Ezherî, *Tehzîbu'l-luğâ*, thk. Muhammed İvaz Murib (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001), 6/223-224.

⁸⁴ Yukarıda üçüncü sırada verilen beyit dışında aynı konuda şâiri meçhûl rivâyetler de bulunmaktadır.

⁸⁵ Enbârî, *el-İnsâf*, 2/355.

kabul edilmesi halinde genel kurallara aykırı bir durum ortaya çıkacak ve şâz üzerine kıyasa gidilerek asılların karışmasına sebep olacaktır.⁸⁶

Enbârî yukarıda beşinci sırada verilen beytin aynı sebeple hüccet olmadığını ifade etmekle birlikte iki farklı yönden delil olamayacağını da beyan etmektedir. Zira kendisi انın zarûret halinde kullanıldığını veya كيميا dan bedel olarak cümlede yer bulmuş olabileceği ihtimaline vurgu yapmaktadır.⁸⁷

Enbârî'nin eleştirdiği son beyit ile ilgili görüşünün altında yatan en önemli etken kanaatimizce Basralıların konuya dair açıklamalarıdır. Zira memdûd elifinin kelimedede zaid oluşu sebebiyle maksûr elif yerine getirilmesi ona göre asıl ve zaid harflerin karışmasına sebep olacaktır. Ayrıca Enbârî'nin beyit ile ilgili "Sahih olsa bile te'vîl ederdik."⁸⁸ ifadesi aslında beytin farklı bir nedenle hüccet kabul edilmediğini göstermektedir.

Enbârî söz konusu beyitlerin şâirinin bilinmeyişine her ne kadar vurgu yapsa da onların bir kısmını zarûrete hamletmiş, bir kısmını ise şâz ve nadir kabul etmiştir. Ayrıca te'vîl edilebilir olmaları sebebiyle dilsel bir malzeme olarak kullanılamayacaklarını iddia etmiştir. Ayrıca sahih olmaları halinde bile kıyasa konu yapılamayacaklarını belirtmiştir. Çünkü o söz konusu beyitleri genel kurallara aykırı bulmuştur. Bütün bunlar aslında Enbârî'nin söyleyeni bilinmeyen bir rivayetin sadece bu sebeple reddedilmeyeceğine dair bir düşüncede olduğuna kanıttır. Di-

⁸⁶ Enbârî, *el-İnsâf*, 2/373; Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye*, 203. Beytin uydurma olduğunu iddia edenler de vardır. Bk. Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed Aynî, *el-Mekâsîdu'n-nahviyye fî şerhi şevâhidi şurûhi'l-Elfiyye*, thk. Ali Muhammed Fâhir, Ahmed Muhammed Tevfik es-Sûdânî (Kahire: Dâru's-Selâm, 2010), 4/1583.

⁸⁷ Enbârî, *el-İnsâf*, 2/475-476. Konu ile ilgili nahivcilerin görüşleri için bk. Ebu'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş b. Alî İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, thk. İmîl Bedî Yâkub (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001), 5/131; Bedruddîn Hasen b. Ümmü Kâsım Murâdî, *Tevdîhu'l-mekâsîd ve'l-mesâlik bi şerhi Elfiyye İbn Mâlik*, thk. Abdurrahmân Alî Süleymân (Kahire: Dâru'l-Fikrî'l-Arabî, 2008), 3/1232; Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh et-Tâî el-Endelüsî İbn Mâlik, *Şerhu'l-Kâfiyeti's-Şâfiye*, thk. Abdulmunim Ahmed Herîdî (Mekke: Câmîatu Ümmi'l-Kurâ, 1982), 3/1533; Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh et-Tâî el-Endelüsî İbn Mâlik, *Şerhu'l-Teshîl*, thk. Muhammed Abdulkâdir Ata, Tânk Ferhî es-Seyyid (Beirut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2009), 3/339; Muhammed b. İbrâhîm İbnü'n-Nehhâs, *et-Ta'lika 'ale'l-Mukarrib*, thk. Cemîl Abdullâh Uveyda (Amman: Vizâretü's-Sekâfe, 2004), 428; İbn Hişâm, *Muğni'l-lehib*, 1/367-368.

⁸⁸ Enbârî, *el-İnsâf*, 2/617.

ğer taraftan Sîbeveyhi'nin eserinde yer verdiği fakat şâirlerin herhangi birine nispet etmediği birçok beyti Enbârî delil olarak ele almıştır.⁸⁹ Dolayısıyla şâiri belli olmayan bir beytin tek başına ihticâcı engellediğini söylemek doğru değildir. Ayrıca Enbârî *Lumau'l-edille* isimli eserinde mürsel ve meçhûl rivâyetleri değerlendirirken nakledenin adalet şartını taşıması için tanınması gerektiğini vurgulamışsa da şâirin belli olması gerektiği ile ilgili bir ifade kullanmamıştır.⁹⁰ Bu ise Enbârî'nin böylesi beyitleri sırf şâiri bilinmiyor diye reddetmediğini farklı ihtimaller ile beraber değerlendirdiğini göstermektedir. Enbârî'nin Kûfeliler tarafından rivâyet edilen şâiri meçhûl bazı rivâyetler konusunda sessiz kalması ve hatta bazılarını delil olarak kullanması eleştiri konusu olmamalı, aksine onun böylesi rivâyetleri sadece şâiri meçhûl diye reddetmediğine delil olarak görülmelidir. Zira Enbârî'nin eserlerine bakıldığında *el-İnsâf*'ın dışında sadece *Esrâru'l-Arabiyye* adlı eserinde bir yerde şâirin bilinmediğine dikkat çekildiği müşahede edilecektir.⁹¹ Bunlar dışında o, birçok yerde böylesi beyitleri istişhâd faaliyetinde kullanmıştır. Bu durum kanaatimizce onun meçhûl beyitlere bakışını göstermektedir.⁹² Zira iddia edilenin aksine Enbârî genel kural ve kaideler uygun kabul ettiği meçhûl beyti delil olarak sunmada herhangi bir sakınca görmemiştir. Örneğin Enbârî tesniye ismin aslında iki ismin atıf yoluyla tekrarı olduğuna dair recez bahrinde⁹³

كَأَنَّ بَيْنَ خَلْفِهَا وَالْخَلْفِ كَشَّةٌ أَفْعَى فِي بَيْسٍ قَفِّ

meçhûl beyti⁹⁴ şahit olarak sunmaktadır.⁹⁵ Her ne kadar beytin şâiri bilinmese de beyitte şahit kısmın kabul edilmesindeki etken muhtemelen mantıken doğruluğudur. Zira tesniiyeler sonuçta iki isimden oluş-

⁸⁹ Enbârî, *el-İnsâf*, 1/250, 286, 304; 2/380, 412, 438, 443, 476, 557, 596.

⁹⁰ Ebu'l-Berekât Kemâluddîn b. Muhammed Enbârî, *el-İğrâb fî cedeli'l-î-râb ve lume'u'l-edille*, thk. Saîd el-Afgânî (Suriye: Matbaatü'l-Câmiati's-Sûriyye, 1958), 90.

⁹¹ Enbârî, *Esrâru'l-Arabiyye*, 203.

⁹² Bazı araştırmacılar Enbârî'nin şiir ile ilgili diğer ifadelerini görmezden gelmişlerdir. Bk. Nesrîn, *Şevâhidü's-Şi'r*, 358.

⁹³ "Sanki kuru otlar arasında süzülen yılanın hışırtısı onun iki göğsü arasında duyuluyor."

⁹⁴ Leys b. Muzaffer (ö. 187/803?) tarafından rivâyet edilen bu beytin şâiri bilinmemektedir. Bk. Hasen b. Muhammed Sâgânî, *el-'Ubâbu'z-zâhir ve'l-lubâbu'l-fâhir*, thk. Muhammed Hasen Âli Yâsîn (Irak: Dâru'r-Reşîd, 1981), 515.

⁹⁵ Enbârî, *Esrâru'l-Arabiyye*, 40.

maktadır. Ayrıca Enbârî, كان'nin zaid olarak cümlede yer bulduğuna dair vâfir bahrindeki⁹⁶

سَرَاُ بنِي أَبِي بَكْرٍ تَسَامَى عَلَى كَانِ الْمَسْؤِمَةِ الْعَرَابِ

beytin⁹⁷ şâirinin belli olup olmadığına dair bir ifade kullanmadan zikretmiştir.⁹⁸ Hatta her ne kadar كان'nin zaid oluşu kabul edilse de beyitteki durum diğer nahivciler tarafından şâz kabul edilmiştir.⁹⁹ Dolayısıyla Enbârî kurala uygun olarak kabul ettiği beyitlerin şâirinin meçhûl olup olmayışına bakmamaktadır. Diğer taraftan Enbârî hâlin eylem sırasında fâil ve mefûlün durumunu açıkladığına dair kâmil bahrinde¹⁰⁰

فَلَيْتَ لَقَيْتَكَ خَالِيَيْنِ لَتَعْلَمَنَّ أَيْ وَأَيْكَ فَارِسُ الْأَحْرَابِ

zikrettiği beytin¹⁰¹ şâiri meçhûldür.¹⁰² Fakat burada delil olarak sunulmuştur. Çünkü söz konusu nahiv kaidesinde herhangi bir ihtilaf yoktur.¹⁰³

Yukarıda Enbârî'nin meselelere mezhep taassubu içerisinde yaklaştığına dair eleştiriler de kanaatimizce doğru değildir. Her ne kadar Enbârî'nin şâiri olmadığı için eleştirdiği beyitlerin biri haricinde hepsi

⁹⁶ “Benû Ebî Bekr’in ileri gelenleri benzersiz Arap atları üzerinde yol tutarlar.”

⁹⁷ Beytin Ferrâ tarafından nakledildiği zikredilmektedir. Fakat bu bilgiyi teyit edemedik. Bk. Ebu'l-Hasen Ali b. Mu'min İbn Ufûr el-İşbilî, *Darâiru's-şî'r*, thk. Seyyid İbrâhîm Muhammed (Beyrut: Dâru'l-Endelüs, 1980), 78; Aynî, *el-Mekâsîdu'n-nahviyye*, 2/603. Ayrıca beytin Ferzadk'a nispeti yapılmıştır. Fakat beyti divânında bulamadık. Bk. Ebu'l-Bekâ Abdullâh Muhibbuddîn Abdullâh Ukberî, *Şerhu Divâni'l-Mütenebbi* (Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.), 4/9; Hemmâm b. Gâlib b. Sasaa et-Temimî Ferezdak, *Divânu Ferezdak* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1987).

⁹⁸ Enbârî, *Esrâru'l-'Arabiyye*, 102; Ebu'l-Berekât Kemâluddîn b. Muhammed Enbârî, *el-Beyân fi ğaribi'r-râbi'l-Kur'ân*, thk. Tâhâ Abdulhamîd Tâhâ, Mustafâ es-Sekkâ (Kahire: el-Heyetü'l-Misriyyetü'l-Amme li'l-Kitâb, 1980), 1/373.

⁹⁹ İbn Mâlik, *Şerhu'l-Kafiyeti's-Şâfiyye*, 1/70; Muhammed b. Yûsuf b. Ali el-Endelüsî Ebû Hayyân, *İrîşâfu'd-darab min lisâni'l-'Arab*, thk. Muhammed Osmân (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2011), 2/242; Cemâluddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Hişâm, *Tahlisu's-şevâhid ve telhisu'l-fevâid*, thk. Abbâs Mustafâ es-Sâlihî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbî'l-Arabî, 1986), 1/252.

¹⁰⁰ “Kimsenin görmediği yerde karşılaşsaksak gerçek süvarinin kim olduğunu öğreneceksin.”

¹⁰¹ Şîir Antere'ye (ö. 614?) nispet edilmiştir. Fakat divânında bu beyte ulaşamadık. Bk. Sirâfî, *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*, 3/168; İbn Şeddâd b. Amr Antere, *Divânu Antere*, thk. Hamdû Tammâs (Beyrut: Dâru'l-Marife, 2004).

¹⁰² Enbârî, *el-Beyân*, 2/167.

¹⁰³ Bk. Murâdî, *Tevdihü'l-mekâsîd*, 2/812; Zeynuddîn Hâlid b. Abdillâh Ezherî, *Şerhu't-Tasrih 'ala't-Tavdih* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2000), 1/710; Abdullâh b. Muhammed Batalyevsî, *el-İnsâf fi't-tenbih ale'l-me'ânî ve'l-esbâbi'l-letî evcebet el-ihlâfe beyne'l-müslimîn fi ârâihim*, thk. Muhammed Rıdvân ed-Dâye (Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1987), 185; Nûruddîn Ali b. Muhammed Üşmûnî, *Menhecû's-sâlik ilâ Elfiyye İbn Mâlik* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1998), 2/157.

Kûfe ekolünün en önemli temsilcilerinden biri olan Ferrâ tarafından rivâyet edilmiş olsa da Enbârî onun rivâyet ettiği birçok beyti delil olarak kullanmıştır.¹⁰⁴ Bu ise söz konusu rivâyetleri kabul etmeyişinde Kûfelilerin rivâyetlerine bağlanmamalıdır. Örneğin Enbârî كَانُ kelimesinde zammenin cemî vâvını gösterdiğine dair Ferrâ tarafından nakledilen vâfir bahrindeki¹⁰⁵

فَلَوْ أَنَّ الْأَطِبَّاءَ كَانُوا حَوْلِي وَكَانَ مَعَ الْأَطِبَّاءِ الْأَسَاءَةُ
إِذْ مَا أَذْهَبُوا أَلَمَّا بِقَلْبِي وَإِنْ قَبِلَ الشُّفَاءُ هُمُ الْأَسَاءَةُ

beyti¹⁰⁶ zikretmiş¹⁰⁷ ve kullanmıştır.¹⁰⁸ Ayrıca Enbârî Kûfelilerin mütekârib bahrinde¹⁰⁹

أُرْتِنِي حَجًّا عَلَى سَاقِهَا فَهَشَّ الْفُوَادُ لِذَاكَ الْحِجْلِ
فَقُلْتُ وَلَمْ أَخْفِ عَنْ صَاحِبِي أَلَا يَا بِي أَصْلُ تِلْكَ الرَّجْلِ

rivâyet ettikleri beyti *el-İnsâf*'ta Kûfelilerin görüşlerine delil olarak sunmakla birlikte daha doğru bir tercih olarak görmektedir.¹¹⁰ Bunun yanında aynı beyti *Esrâru'l-Arabiyye*'de herhangi bir mezhebî tartışmaya girmeden normal bir delil olarak ele almaktadır.¹¹¹ Bu rivâyette görüldüğü üzere Enbârî Kûfelilerin görüşünü benimsemiştir. Eğer iddia edildiği gibi Basra ekolü yönünde bir tercih yapmış olsaydı bu beyti şâiri meçhûl rivâyet olarak değerlendirmesi gerekirdi.

Öte yandan Enbârî tek başına şâiri meçhûl rivâyetin reddedilmesi gerektiğine dair bir düşünceye sahip olsaydı nahiv eserlerinde yer verilmeyen aşağıdaki beyit ile istişhâdda bulunmazdı. Zira Enbârî حَتَّى'nın gizli bir اُن ile muzari fiili nasp ettiğine dair kâmil bahrindeki¹¹²

دَاوَيْتُ عَيْنَ أَبِي الدَّهَيْقِ بِمَطْلِهِ حَتَّى المَصِيفِ وَيَعْلُو القَعْدَانُ

¹⁰⁴ Bk. Enbârî, *el-İnsâf*, 1/318; 2/443, 620, 631, 633; Enbârî, *el-Beyân*, 2/171.

¹⁰⁵ “Her ne kadar etrafımda yetenekli doktorlar yarama merhem olmak için çabalasa da aşk acısına çare bulamazlar.”

¹⁰⁶ Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/91.

¹⁰⁷ Enbârî, *el-İnsâf*, 1/318; 2/443, 620; Enbârî, *Esrâru'l-Arabiyye*, 220.

¹⁰⁸ Ferrâ'nın naklettiği Enbârî'nin kullandığı bazı beyitler için bk. Enbârî, *el-İnsâf*, 2/632-633; Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/115, 126, 128.

¹⁰⁹ “Ayağındaki halhali gösterince kalbim yerinden çıkacak oldu. Tutamadım söyledim arkadaşşıma, babam feda olsun onun soyuna.”

¹¹⁰ Enbârî, *el-İnsâf*, 2/603.

¹¹¹ Enbârî, *Esrâru'l-Arabiyye*, 281.

¹¹² “Yazın develer para dinceye dek Ebû Dahik'in borcunu erteledim.”

beyti ile delil getirmiştir.¹¹³ Dolayısıyla Enbârî şâirin meçhûl oluşunu red için tek başına yeterli bir şart olarak görmemektedir.¹¹⁴

Kanaatimize göre Enbârî'nin yukarıda söyleyeni belli olmayan beyitleri delil olarak ele alması iddia edilenin aksine yorumlanmalıdır. Şâirinin olmayışı sebebiyle eleştirdiği rivâyetler tek başına değerlendirilmemeli, konu hakkındaki söylemleri bütüncül bir bakış açısıyla yorumlanmalıdır. Ayrıca Enbârî'nin bu konuyu gündeme getirmesi önceki âlimlerden etkilendiğini göstermektedir. Diğer taraftan böylesi üsluplar bir münâzara ifadesi olarak görülmüştür.¹¹⁵ Sonuç olarak Enbârî'ye göre şâiri meçhûl rivâyet tek başına reddedilmeyi gerektirmemektedir.

4. İbn Hişâm ve Şâiri Meçhûl Beyit

Başta Sîbeveyhi olmak üzere nahivcilerin büyük çoğunluğu -bilerek veya bilmeyerek- şâiri bilinmeyen şiirleri eserlerinde şâhit olarak kullanmışlardır. Fakat ulaşabildiğimiz kadarıyla kaynaklarda böylesi şiirler ile ihticâc faaliyetinde bulunmanın bir problem teşkil etmediğini söyleyenlerin ilki İbn Hişâm'dır. Kendisi *Tahlîsu's-şevâhid ve telhîsu'l-fevâid* adlı eserinde konu hakkında bu düşüncesini ifade etmiştir. O, *كاد* ve *عسى* gibi mukârebe fiillerin haberlerinin müfret gelebildiğine dair delil olarak sunduğu recez bahrindeki¹¹⁶

أُكْتِرَتْ فِي الْعَدْلِ مِلْحًا دَائِمًا لَا تُكْتَرُّ إِنِّي عَسَيْتُ صَائِمًا

beyti¹¹⁷ ile ilgili Abdolvâhid et-Tavvâh'ın (ö. ?) *Buğyetü'l-emel ve münyetü's-sâil* adlı eserindeki¹¹⁸ görüşünü aktarmıştır. Abdolvâhid'e göre söz konusu beytin söyleyeni bilinmediğinden ihticâca konu yapılmamıştır. Fakat İbn Hişâm bu görüşe karşı çıkarak şâirin belli olmasının ihticâca engel teşkil etmediğini savunmuştur. Aksi takdirde

¹¹³ Enbârî, *el-İnsâf*, 2/490.

¹¹⁴ Şürrâb, beyit ile ilgili Enbârî haricinde bir isim aktarmaz. Muhammed b. Muhammed Hasen Şürrâb, *Şerhu şevâhidî's-şerîyye fî ümmâtî'l-kütübî'n-nahviyye* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2007), 3/269.

¹¹⁵ Hulvânî, *Usûlu'n-nahvi'l-'Arabî*, 68.

¹¹⁶ "Ey habire kınayıp duran! Sana cevap veremiyorum, abartma istersen, belki oruçluyumdur."

¹¹⁷ Beyt için bk. Wilhelm Ahlwardt, *Mecmû'u eş'ârî'l-'Arab ve huve muştemilun 'alâ Dîvânî Ru'be b. el-'Accâc* (Leipzig: y.y., 1903), 185.

¹¹⁸ Bu eser günümüze ulaşmamıştır.

Sîbeveyhi'nin eserinde bu durumda bulunan elli beytin aynı şekilde eleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁹ Görüldüğü üzere İbn Hişâm böylesi bir şartın kabul edilmesi durumunda Basra ekolünün en önemli siması Sîbeveyhi'nin bazı rivâyetlerinin bu sebeple eleştirilebileceğini ifade ederek şâiri meçhûl rivâyetin istishâd için elverişli olduğuna hükmetmiştir. Diğer taraftan İbn Hişâm'ın eserleri incelendiğinde şâiri belli olmayan şiirleri delil olarak sunmada bir sakınca görmediği müşahede edilecektir.¹²⁰

İbn Hişâm'ın konu ile ilgili yaklaşımı bu olmakla beraber iki yerde şâirin olmadığı vurgusunu yapmıştır. Örneğin medîd bahrindeki¹²¹

أَيُّهَا السَّائِلُ عَنْهُمْ وَعَنِّي لَسْتُ قَيْسٍ وَلَا قَيْسٌ مِنِّي

beyit hakkında vermiş olduğu malumatta beytin şâirine ve bir benzerine vâkıf olamadığını zikretmiş,¹²² bununla birlikte İbnü'n-Nâzım'ın (ö. 686/1287) söz konusu beyti nahivcilerin uydurması olarak ele aldığı kaydetmiştir.¹²³ Dolayısıyla İbn Hişâm söz konusu beyti uydurma bir rivâyet olarak ele almaktadır.

İbn Hişâm ayrıca Kûfelilerin tavîl bahrindeki¹²⁴

وَلَكِنِّي مِنْ حَيْثَا لَعَمِيدٍ

şeklinde zikrettikleri beyti¹²⁵ meçhûl oluşunun ötesinde eksik ve ihtimale açık olarak eleştirmesine rağmen¹²⁶ farklı bir yerde ٺ harfinin zaid oluşuna delil olarak sunmaktadır.¹²⁷ Bu durum kanaatimize göre İbn Hişâm'ın beyitlere yaklaşım tarzını göstermesi açısından dikkate değerdir.¹²⁸

¹¹⁹ İbn Hişâm, *Tahlîsu's-şevâhid*, 314-315.

¹²⁰ Örnekler için bk. Cemâlüddin Abdullâh b. Yûsuf b. Hişâm, *Şerhu Cümeli'z-Zeccâci*, thk. Ali Muhsin İsâ Mâlullâh (Beirut: Âlemül'l-Kütüb, 1982), 247, 265, 368; İbn Hişâm, *Muğni'l-lebib*, 1/50, 62, 334, 456, 531, 588; 2/171.

¹²¹ “Ey onların ve benim kim olduğumu soran! Ben Kayslı değilim, onlarda benden değil.”

¹²² İbn Hişâm, *Tahlîsu's-şevâhid*, 106.

¹²³ İbnü'n-Nâzım, *Şerhu İbni'n-Nâzım*, 1/44.

¹²⁴ “[Kınayanlar Leylâ'ya olan aşkımdan dolayı beni kınıyorlar] Ancak (bilmiyorlar ki) ben onun aşkımdan dolayı büyülenmişim.”

¹²⁵ Beyti Ferrâ nakletmiştir. Bk. Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/465.

¹²⁶ İbn Hişâm, *Muğni'l-lebib*, 1/562; İbn Hişâm, *Tahlîsu's-şevâhid*, 358.

¹²⁷ İbn Hişâm, *Muğni'l-lebib*, 1/452.

¹²⁸ Bazı araştırmacılar bu örnekler sebebiyle İbn Hişâm'ın konu hakkında net bir düşünceye sahip olmadığını iddia ederler. Abbûd - Abbâs, “eş-Şâhidu's-Ş'iri”, 112. Ayrıca Süyûtî İbn Hişâm'ın *Elfiyye* şerhinde şâiri meçhûl rivâyeti bu sebeple reddettiği bilgisini paylaşır. Fakat biz bu bilgiyi

5. İlimli Yaklaşım: Ebû Hayyân

Ebû Hayyân'ın şâiri meçhûl beytin dilsel bir malzeme olarak ele alınması konusunda ılımlı bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir. O, *et-Tezyîl ve't-tekmîl* adlı eserinde Kûfelilerin delil olarak kullandığı tavîl bahrindeki

ولكنني من حبيها لعميد

beyti ile ilgili İbn Mâlik'in eleştirilerine cevap verirken konu hakkındaki görüşünü de sunmuştur. İbn Mâlik yukarıdaki beytin eksik oluşu, şâirinin belli olmayışı, Araplardan işittiğini ifade eden adil bir râvî tarafından rivâyet edilmemesi sebebiyle istişhâda konu yapmaz ve onu şâz olarak değerlendirir.¹²⁹ Bu yaklaşım tarzını beğenmeyen Ebû Hayyân'a göre yukarıda sayılanlar bir beytin istişhâd değerini düşürmemektedir. Zira ona göre bir beytin Araplardan işitildiği bilindikten sonra şâirin ismine gerek yoktur. Ayrıca sadece şâhidin olduğu kısım ihticâc için yeterlidir ve beytin tamamı zikredilmeyebilir. Bunun ötesinde adil bir râvî de aramaya gerek yoktur. Kûfelilerin veya Ferrâ'nın Araplardan nakletmeleri yeterlidir. Zira aynı durum Sîbeveyhi'de de görülmektedir. Eserinde sadece onun rivâyet ettiği ve şâiri belli olmayan şiirler mevcuttur.¹³⁰ Görüldüğü üzere Ebû Hayyân şâiri meçhûl bir rivâyetin dilsel bir malzeme olarak ele alınabilmesi için Araplardan işitilmesini yeterli bulmaktadır. Bunun dışında ilave bir şartın eklenmesini doğru bulmamakta ve İbn Mâlik örneğinde görüldüğü üzere eleştirmektedir. Ayrıca böylesi rivâyetlerin Kûfelilerden gelmesi halinde bile kabul gördüğünü ifade etmesi bu konuda onun mezhep taassubuna kapılmadığına bir işarettir.

Ebû Hayyân yukarıda İbn Mâlik'e yönelttiği eleştiriler onun konu hakkında görüşünü tam olarak açıklamaktadır. Fakat onun Ferrâ tarafından nakledilen¹³¹ kâmil bahrindeki¹³²

وكانها بين النساء سبيكة تمشي بسدة بيتها فتعي

teyit edemedik. Bk. Süyûtî, *el-İktirâh*, 224.

¹²⁹ İbn Mâlik, *Şerhu't-Teshîl*, 1/411.

¹³⁰ Ebû Hayyân, *et-Tezyîl*, 5/118.

¹³¹ Ferrâ, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1/412.

¹³² "O, kadınlar arasında bir gümüş sikkesi gibidir, avluda biraz yürüyünce yorulur, bitkin düşer."

beyti ile ilgili ifadeleri ilk bakışta senede yönelik bir eleştiri olarak görülebilir. Zira o, şiirin söyleyeninin bilinmediğine vurgu yapmıştır. Fakat rivâyetin uydurma olabileceği şeklindeki beyanları aslında onun beyti neden eleştirdiğini göstermektedir.¹³³ Ayrıca şiir hakkında âlimlerin olumsuz bir tutum sergilemesi onun bu tür bir ifade kullanmasına sebep olmuş olabilir. Örneğin Zeccâc söz konusu beytin Kur'ân'daki kullanıma aykırı olduğunu beyan eder.¹³⁴ Dahası Ezherî'nin (ö. 370/980) büyük nahivcilerin bu beyti makbul saymadığı şeklindeki bir bilgi paylaşması,¹³⁵ Ebû Alî el-Fârisî (ö. 377/987) ve İbn Cinnî (ö. 392/1002) gibi nahivcilerin beyit hakkındaki düşüncelerinin Ebû Hayyân'ı etkilemiş olması muhtemeldir.¹³⁶

İbn Hişâm, İbn Mâlik ve Ebû Hayyân'ın yukarıdaki görüşlerine baktığında her birinin de şâiri meçhûl şiirle ihticâca cevaz verdiği görülmektedir. Zira İbn Hişâm böylesi bir şartın ileri sürülemeyeceğini, aksi takdirde bir çelişkiye düşüleceğini zikretmiştir. İbn Mâlik'in rivâyetin sika bir râvîden işitilmesi gerektiğine dair söylemlerine karşılık Ebû Hayyân Araplardan işitilmesinin yeterli olduğunu beyan etmektedir. Ona göre Kûfelilerden gelen rivâyetlerin de bu minvalde değerlendirilmesi gerekmektedir. Böyle bir şartın Sîbeveyhi'de uygulanmayıp farklı ekollere mensup nahivcilerin rivâyetlerinde ileri sürülmesi özellikle Ebû Hayyân'ı rahatsız ettiği kendi ifadeleriyle anlaşılmaktadır.

Kanaatimize göre kimin sika râvî olarak kabul edileceği hususundaki belirsizlik şâiri meçhûl rivâyet problemini daha da karmaşık hale getirmiştir. Örneğin Bağdâdî'nin konuya dair görüşleri buna işaret etmektedir. O, Sîbeveyhi, Müberrid, İbn Serrâc (ö. 316/929) gibi sika kabul edilen râvîlerden rivâyet edilen şâiri meçhûl şiirle istîşhâd yapılabileceğini zikretmektedir. Zira ona göre bu şahıslar emin olmadıkları

¹³³ Ebû Hayyân, *et-Tezyîl*, 1/201.

¹³⁴ Zeccâc, Kur'ân'daki kullanımların böylesi şiirlerle açıklanmaya çalışılmasını doğru bulmamaktadır. Bk. Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 2/418.

¹³⁵ Ezherî, *Tehzibu'l-luġa*, 3/165.

¹³⁶ Ebû Alî el-Fârisî, *el-Hüccce*, 7/4/142; Ebu'l-Feth Osmân b. Cinnî, *el-Munsif*, thk. Muhammed Abdulkâdir Ahmed Atâ (Beyrut: Dârul-Kütübi'l-İlmiyye, 1999), 451; Ebu'l-Feth Osmân b. Cinnî, *el-Muhteseb fi tebyîni vucûhi şevâz zi'l-kırâ'ât ve'l-izâh*, thk. Alî en-Necdî Nâsîf, Abdulhalîm en-Neccâr, Abdulfettâh İsmâil Şibli (Kahire: el-Meclisu'l-Alâ li'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, 1999), 2/269.

şiiirle ihticâcta bulunmazlar. Bu yüzden şâirin isminin belli olmaması delil yönüne zarar vermez.¹³⁷ Bağdâdî'nin konu hakkındaki ifadelerine bakıldığında Basra ekolüne mensup âlimlere yönelik güvenin dile getirildiği görülmektedir. Ebû Hayyân ise Kûfelilerden gelen rivâyetleri de bu minvalde değerlendirmektedir. Dolayısıyla her ekole mensup bireylerin sika kabul ettiği râvîler mevcuttur.¹³⁸

Diğer taraftan birçok nahiv âlimi şâiri meçhûl rivâyet konusunda geçmiş âlimlerin söylemlerinden etkilenmişlerdir. Ukberî (ö. 616/1219), İbn Yaîş (ö. 643/1245), İbn Usfûr (ö. 669/1270), İbnü'n-Nehhâs (ö. 698/1299), Nâziru'l-Ceyş (ö. 745/1344), Aynî (ö. 855/1451) ve Zebîdî (ö. 893/1488) gibi âlimler bunlara örnek olarak verilebilir. Zikri geçen nahivcilerin meçhûl rivâyetin reddine yönelik ifadelerine bakıldığında daha önceki âlimlerin delile yönelik itirazlarını tekrar dillendirdikleri görülecektir.¹³⁹

Nahiv kaynaklarına bakıldığında her bir ekolün sika kabul ettiği kişilerden dilsel malzeme almada bir sakınca görmediği müşahede edilmektedir. Dolayısıyla şâirinin isminin zikredilmemesi bir problem teşkil etmemektedir. Hadîsî'nin (ö. 1439/2018) de ifade ettiği gibi bu konuda belirleyici olan ravînin sika oluşudur.¹⁴⁰ Hulvânî (ö. 1407/1987) bu sebeple farklı ekollerde de olsa Sîbeveyh, Ahfeş, Kisâî, Ebû Alî el-Fârisî, İbn Cinnî ve İbn Serrâc gibi nahivcilerin rivâyetleri herhangi

¹³⁷ Bağdâdî, *Hizânetu'l-edebe*, 9/317; Abdulkâdir b. Ömer b. Bâyezid Bağdâdî, *Şerhu ebyâti'l-Muğni'l-lebîb*, thk. Abdulazîz Rebâh, Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk (Dimaşk: Dâru'l-Me'mûn li'l-Türâs, 1981), 3/341.

¹³⁸ Abbûd ve Abbâs'a göre müteahhir nahivciler Sîbeveyhi'ye olan güvenlerinden dolayı bu kuralı sadece Kûfelilerden gelen rivâyetler için kullanmışlardır. Sabbâh Uteyvî Abbûd - Muhammed Munâdil Abbâs, "eş-Şâhidü's-Şi'riyyi'l-Mechûl 'Ayrû'l-Makis 'Aleyh fî 'Asrîl'-İhticâc", *Mecelletü Külliyyeti't-Terbiyyeti'l-Esâsiyye li'l-Ulûmî't-Terbevîyye ve'l-İnsâniyye* 41 (2018), 905.

¹³⁹ Ebu'l-Bekâ Abdullâh Muhibbuddîn Abdullâh Ukberî, *el-Lubâb fî 'ileli'l-binâ ve'l-î-râb*, thk. Muhammed Osmân (Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2009), 267; Ebu'l-Bekâ Abdullâh Muhibbuddîn Abdullâh Ukberî, *et-Tebyîn 'an mezâhibi'n-nahviyyine'l-Basriyyin ve'l-Kûfiyyin*, thk. Abdurrahmân b. Süleymân el-Useymin (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1986), 433; İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufasssal*, 1/344, 366, 2/229; Ebu'l-Hasen Alî b. Mu'min İbn Usfûr el-İşbilî, *Şerhu Cümelî'z-Zeccâci* (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1997), 1/87; İbnü'n-Nehhâs, *et-Ta'lîka*, 428; Muhammed b. Yûsuf b. Ahmed Nâziru'l-Ceyş, *Temhidu'l-kavâ'id bi şerhi teshîli'l-fevâid*, thk. Alî Muhammed Fâhir (Kahire: Dâru's-Selâm, ts.), 1/314; Aynî, *el-Mekâsîdu'n-nahviyye*, 1/227, 324; 4/1583; Abdullatif b. Ebî Bekr eş-Şercî Zebîdî, *İtilâfî'n-nusra fî ihtilâfi nuhâtî'l-Kûfe ve'l-Basra*, thk. Târik el-Cenâbî (Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1987), 54.

¹⁴⁰ Hadîsî, *eş-Şâhid*, 108.

bir şart ileri sürülmeksizin kabul edileceğini beyan etmektedir. Ona göre bu şartın zayıf olduğu aşikârdır.¹⁴¹ Diğer taraftan şâirin isminin bilinmesi gerektiğine dair şartın nazarî olarak kaldığı¹⁴² hatta uydurma olduğu da ileri sürülmüştür.¹⁴³ Kanaatimize göre şiirin senedine yönelik eleştiriler dilsel malzemenin daha sağlam yollardan alınmasına yönelik olumlu bir adım olsa da pratikte işletilmesi çok zordur. Ayrıca tek başına değerlendirmeye alınması ve bu sebeple dilsel malzemenin reddi farklı problemleri de beraberinde getirecektir.

Sonuç

Nahiv âlimlerinin birçoğu Arap dili kurallarını belirlerken dilsel malzemenin seçiminde titiz davranmışlardır. Sîbeveyhi'nin *el-Kitâb*'ında dile ait malzemenin fasih ve güvenilir kişilerden alındığına dair ifadeleri bunu desteklemektedir.

Şiirin Arap dil kurallarını belirlemede önemli bir kaynak olduğu konusunda herhangi bir ihtilaf yoktur. Bununla beraber müvelled şâirlerin şiirleriyle istişhâdi birçok nahivci doğru bulmamıştır.

Sîbeveyhi'nin eserini oluşturduğu dönemde şâiri meçhûl bir şiirin problem haline gelmediği söylenebilir. Fakat daha sonraki dönemlerde böylesi şiirlerle istişhâd konusunda nahivciler arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Özellikle bazı nahivcilerin Sîbeveyhi'de yer alan bu gibi şiirlerin şâirlerini bulma çabaları şâiri meçhûl bir beyit ile ihticâcın bir sorun teşkil ettiğine işaret eder. Bununla beraber nahiv âlimlerinin beytin meçhûl oluşuna dair söylemleri tek başına şiirin istişhâda elverişli olmadığını göstermemektedir. Enbârî'de görüldüğü üzere böylesi şiirler ya genel kurallara uymadığı ya da şâz ve nâdir olmaları sebebiyle reddedilmiştir.

Meçhûl beyitlerin delil olamayacağına dair ilk ifadenin Enbârî tarafından söylendiği doğru değildir. Kaynaklarda Enbârî'den çok daha önce bu konuda aynı söylemlere sahip nahiv âlimleri zikredilmiştir.

¹⁴¹ Hulvânî, *Usûlu'n-nahvi'l-'Arabî*, 65 vd.

¹⁴² Muhammed Hân, *Usûlu'n-nahvi'l-'Arabî* (Biskra: Matbaatu Câmîati Muhammed Haydâr, 2012), 48.

¹⁴³ Ebû Fennûn, "Melâmihu'z-Zâtiyye", 149.

Ayrıca Enbârî böylesi bir şartı tek başına bir şiirin reddi için yeterli görmemiştir. Şâz veya genel kurala aykırı oluşları yanında şâirin meçhûl olduğuna dikkat çekmiştir. Dolayısıyla kendisine yapılan eleştirilerin haklılık payı yoktur. Zira yapılan eleştiriler sadece *el-İnsâf* adlı eserdeki sözlerinin bağlamından koparılmasından ibarettir. Diğer eserleri incelendiğinde meçhûl beyitler ile delil getirdiği görülmektedir. Ayrıca nahiv usulüne yönelik kaleme aldığı eserlerinde böyle bir şart ileri sürmemiştir. Bunun yanında şâirin meçhûl oluşuna dair ifadeleri önceki âlimlerin aynı delile yaptığı itirazlardan etkilendiğine işarettir.

İbn Hişâm şâiri meçhûl oluşu sebebiyle rivâyetin reddedilmesine karşı çıkarken Ebû Hayyân Araplara nispetinin belli olmasını yeterli görmektedir. Dolayısıyla bu iki âlimin konu hakkındaki düşünceleri paraleldir. İbn Mâlik'e göre ise sika bir râvîden şiirin alındığının belirtilmesi gerekmektedir. Bağdadî ise alanında yetkin kişilerden gelen böylesi rivâyetlerin makbul olduğuna hükmetmiştir.

Çağdaş araştırmacılardan bazıları şâiri meçhûl rivâyetin reddedilmesi gerektiğine yönelik şartın uydurma olduğunu iddia etmiştir. Bazıları ise bu şartın nazarî olarak ele alındığını söylemiştir.

Kanaatimizce nahiv âlimlerinin şâirin belli olmasına yönelik ifadeleri beytin hangi döneme ait olduğunun tespiti için önemlidir.

Kaynakça

- Abbûd, Sabbâh Uteyvî - Abbâs, Muhammed Munâdil. “eş-Şâhidu’s-Şi’rî el-Mechûl İşkâliyyetü’l-Menhec ve’r-Rivâye ve Me’âyîru’l-İhticâc bih”. *Mecelletü Külliyyeti’l-Fıkh* 30 (2019), 109-122.
- Abbûd, Sabbâh Uteyvî - Abbâs, Muhammed Munâdil. “eş-Şâhidu’s-Şi’riyyi’l-Mechûl ‘Aynu’l-Makîs ‘Aleyh fî ‘Asri’l-İhticâc”. *Mecelletü Külliyyeti’l-Terbiyyeti’l-Esâsiyye li’l-Ulûmi’t-Terbeviyye ve’l-İnsâniyye* 41 (2018), 896-908.
- Abduttevvâb, Ramazân. *Buhûs ve makâlât fi’l-luğa*. Kahire: Mektebetü’l-Hancî, 1982.
- Afgânî, Saîd. *el-Mûciz fi kavâidi’l-luğati’l-‘Arabiyye*. Beyrut: Dâru’l-Fıkr, 2003.
- Afgânî, Saîd. *Fî usûli’n-nahv*. Beyrut: el-Mektebetü’l-İslâmî, 1987.

- Ahlwardt, Wilhelm. *Mecmû'u eş'âri'l-'Arab ve huve muştemilun 'alâ Dîvânî Ru'be b. el-'Accâc*. Leibzig: y.y., 1903.
- Antere, İbn Şeddâd b. Amr. *Dîvânu Antere*. thk. Hamdû Tammâs. Beyrut: Dâru'l-Marife, 2004.
- Aynî, Bedruddîn Mahmûd b. Ahmed. *el-Mekâsîdu'n-nahviyye fi şerhi şevâhidi şurûhi'l-Elfiyye*. thk. Alî Muhammed Fâhir, Ahmed Muhammed Tevfîk es-Sûdânî. 4 Cilt. Kahire: Dâru's-Selâm, 2010.
- A'şâ Hemdân, Abdurrahmân b. Hâris. *Dîvânu A'şâ Hemdân ve ahbâruh*. Riyad: Dâru'l-Ulûm, 1983.
- A'şâ, Meymûn b. Kays. *Dîvânu A'şâ el-Kebîr*. Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 1994.
- Bağdâdî, Abdulkâdir b. Ömer b. Bâyezîd. *Hizânetu'l-edeb ve lubbu lubâbi lisâni'l-'Arab*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 13 Cilt. Kâhire: Mektebetü'l-Hancî, 1997.
- Bağdâdî, Abdulkâdir b. Ömer b. Bâyezîd. *Şerhu ebyâti'l-Muğnî'l-lebîb*. thk. Abdulazîz Rebâh, Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk. 8 Cilt. Dîmaşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1981.
- Batalyevsî, Abdullâh b. Muhammed. *el-Hulel fi şerhi ebyâti'l-cümel*. thk. Yahyâ Murâd. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Batalyevsî, Abdullâh b. Muhammed. *el-İnsâf fi't-tenbîh ale'l-me'ânî ve'l-esbâbi'l-letî evcebet el-ihtilâfe beyne'l-müslimîn fi ârâihim*. thk. Muhammed Rıdvân ed-Dâye. Dîmaşk: Dâru'l-Fikr, 1987.
- Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr el-Kinânî. *el-Hayevân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- Cum'a, Hâlid Abdulkerîm. *Şevâhidu's-şî'r fi Kitâbi Sîbeveyhi*. Kâhire: ed-Dâru's-Şarkıyye, 1989.
- Cürcânî, Alî b. Abdilazîz. *el-Vesâtâ beyne'l-Mütenebbî ve husûmih*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Alî Muhammed el-Becâvî. Kahire: İsâ el-Bâbî el-Halebî, 1966.
- Ebû Alî el-Fârisî, Hasen b. Ahmed. *el-Hücce li'l-kurrâ'i's-seb'a*. thk. Bedruttîn Kahvecî, Beşîr Cüveycâbî. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, 1993.
- Ebû Fennûn, Muhammed Atâ. "Melâmihu'z-Zâtiyye ve'l-İntikâiyye fi Menheci'l-Enbârî fi Kitâbi'l-İnsâf". *Mecelletü'l-Bülgâ li'l-Buhûs ve'd-Dirâsât* 22/2 (2019), 133-153.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî el-Endelüsî. *et-Tezyîl ve't-tekmîl*

- fi Şerhi Kitâbi't-Teshîl*. thk. Hasen Hindâvî. 11 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Kalem, 1997.
- Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî el-Endelüsî. *İrtişâfu'd-darab min lisâni'l-'Arab*. thk. Muhammed Osmân. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2011.
- Ebû Şâme el-Makdisî, Şihâbuddîn Abdurrahmân b. İsmâîl. *İbrâzu'l-me'ânî min hurzi'l-emânî*. thk. İbrâhîm Atve İvaz. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Ebu'l-Mekârim, Alî. *Usûlu't-tefkiri'n-nahvî*. Kahire: Dâru Ğarîb, 2006.
- Enbârî, Ebu'l-Berekât Kemâluddîn b. Muhammed. *el-Beyân fi ğaribi i'râbi'l-Kur'ân*. thk. Tâhâ Abdulhamîd Tâhâ, Mustafâ es-Sekkâ. 2 Cilt. Kahire: el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-Amme li'l-Kitâb, 1980.
- Enbârî, Ebu'l-Berekât Kemâluddîn b. Muhammed. *el-İğrâb fi cedeli'l-i'râb ve lume'u'l-edille*. thk. Saîd el-Afgânî. Suriye: Matbaatü'l-Câmiati's-Sûriyye, 1958.
- Enbârî, Ebu'l-Berekât Kemâluddîn b. Muhammed. *el-İnsâf fi mesâili'l-hilâf beyne'n-nahviyyine'l-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn*. thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd. 2 Cilt. Beyrut: el-Mektebetü'l-Asriyye, 2012.
- Enbârî, Ebu'l-Berekât Kemâluddîn b. Muhammed. *Esrâru'l-'Arabiyye*. thk. Muhammed Râzî Muhammed Medkûr, Vâil Mahmûd Sâd. Kuveyt: Vizâretu'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 2015.
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed. *Tehzîbu'l-luġa*. thk. Muhammed İvaz Murîb. 8 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2001.
- Ezherî, Zeynuddîn Hâlid b. Abdillâh. *Şerhu't-Tasrîh 'ala't-Tavdîh*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Ferezdak, Hemmâm b. Gâlib b. Sasaa et-Temîmî. *Divânu Ferezdak*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd. *el-Maksûr ve'l-memdûd*. thk. Mâcîd ez-Zehbî. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1988.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd. *Me'âni'l-Kur'ân*. thk. Ahmed Yûsuf Necâtî, Muhammed Alî en-Neccâr. 3 Cilt. Beyrut: Dâru's-Surûr, ts.
- Hadîsî, Hadîce. *eş-Şâhid ve usûlu'n-nahv fi Kitâbi Sibeveyhi*. Kuveyt: Matbuâtu Câmiatu'l-Kuveyt, 1974.
- Hân, Muhammed. *Usûlu'n-nahvî'l-'Arabî*. Biskra: Matbaatu Câmiati Muhammed Haydâr, 2012.

- Hulvânî, Muhammed Hayr. *Usûlu'n-nahvi'l-'Arabî*. Dâru'l-Beyzâ: İfrikiya eş-Şark, 2011.
- İbn Atiyye, Abdulhak el-Gâlib el-Endelüsî. *el-Muharrerü'l-vecîz fî tefsîri'l-Kitâbi'l-'Azîz*. thk. Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân. *el-Hasâis*. thk. Hasen Hindâvî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2003.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân. *el-Muhteseb fî tebyîni vucûhi şevâzizi'l-kurâ'ât ve'l-izâh*. thk. Alî en-Necdî Nâsîf, Abdulhalîm en-Neccâr, Abdulfettâh İsmâil Şiblî. Kahire: el-Meclisü'l-Alâ li's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1999.
- İbn Cinnî, Ebu'l-Feth Osmân. *el-Munsif*. thk. Muhammed Abdulkâdir Ahmed Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- İbn Hişâm, Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf. *Muğni'l-lebib 'an kütübi'l-e'ârib*. thk. Hasen Cemed İmil Bedî Yakûb. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012.
- İbn Hişâm, Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf. *Şerhu Cümeli'z-Zeccâci*. thk. Alî Muhsin İsâ Mâlullâh. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1982.
- İbn Hişâm, Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf. *Tahlîsu's-şevâhid ve telhîsu'l-fevâid*. thk. Abbâs Mustafâ es-Sâlihî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1986.
- İbn Mâlik, Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh et-Tâi el-Endelüsî. *Şerhu'l-Kâfiyeti's-Şâfiye*. thk. Abdulmunim Ahmed Herîdî. 5 Cilt. Mekke: Câmiatu Ümmi'l-Kurâ, 1982.
- İbn Mâlik, Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh et-Tâi el-Endelüsî. *Şerhu't-Teshîl*. thk. Muhammed Abdulkâdir Ata, Târik Fethî es-Seyyid. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2009.
- İbn Sîde, Ebu'l-Hasen Alî b. İsmâil. *el-Muhassas*. thk. Halîl İbrâhîm Ceffâl. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1996.
- İbn Ufûr el-İşbilî, Ebu'l-Hasen Alî b. Mu'min. *Darâiru's-şî'r*. thk. Seyyid İbrâhîm Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Endelüs, 1980.
- İbn Ufûr el-İşbilî, Ebu'l-Hasen Alî b. Mu'min. *Şerhu Cümeli'z-Zeccâci*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- İbn Ya'îş, Ebu'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş b. Alî. *Şerhu'l-Mufassal*. thk. İmil Bedî Yakub. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001.
- İbnu'l-Kiftî, Alî b. Yûsuf. *İnbâhu'r-ruvât 'alâ enbâhi'n-nuhât*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm. 4 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1982.

- İbnu't-Tayyib el-Fâsî, Ebû Abdillâh Şemseddîn Muhammed. *Feyzu neşri'l-inşirâh min ravzi tayyi'l-İktirâh*. thk. Mahmûd Yûsuf Feccâl. Dubai: Dâru'l-Buhûs, 2000.
- İbnü'n-Nâzım, Bedruddîn Muhammed b. Muhammed. *Şerhu İbni'n-Nâzım alâ Elfiyye İbn Mâlik*. thk. Muhammed Bâsil Uyûn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- İbnü'n-Nehhâs, Muhammed b. İbrâhîm. *et-Ta'lika 'ale'l-Mukarrib*. thk. Cemîl Abdullâh 'Uveyda. Amman: Vizâretü's-Sekâfe, 2004.
- Îd, Muhammed. *el-İstişhâd ve'l-ihticâc bi'l-luğâ*. Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 1988.
- İvaz, Sâmî Rıfki - Abbûd, Yûsuf Ratib. "Me'âyîru's-Şâhidi's-Şi'ri fi't-Tercîhi'n-Nahvi". *Mecelletü'l-Câmiati'l-Arabiyye el-Emrikiyye li'l-Buhûs* 3/1 (2017), 69-101.
- Murâdî, Bedruddîn Hasen b. Ümmü Kâsım. *el-Cene'd-dânî fi hurûfi'l-me'ânî*. thk. Fahriddîn Kabâve, Muhammed Nedîm Fâzil. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992.
- Murâdî, Bedruddîn Hasen b. Ümmü Kâsım. *Tevdihu'l-mekâsîd ve'l-mesâlik bi şerhi Elfiyye İbn Mâlik*. thk. Abdurrahmân Alî Süleymân. 3 Cilt. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 2008.
- Müberraîd, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd. *el-Kâmil fi'l-luğâ ve'l-edeb*. thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm. 4 Cilt. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1997.
- Müberraîd, Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd. *el-Muktedab*. 4 Cilt. Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-Misriyye, 2013.
- Nâzîru'l-Ceyş, Muhammed b. Yûsuf b. Ahmed. *Temhîdu'l-kavâ'id bi şerhi teshîli'l-fevâ'id*. thk. Alî Muhammed Fâhir. 11 Cilt. Kahire: Dâru's-Selâm, ts.
- Nehhâs, Ebû Câfer Ahmed b. Muhammed. *İrâbu'l-Kur'ân*. thk. Abdulmunim Halîl İbrâhîm. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Nesrîn, Şukefte. *Şevâhidu's-şî'r fi'n-nahvi'l-'Arabî min Kitâb "el-İnsâf fi mesâili'l-hilâf beyne'n-nahviyyîne'l-Basriyyîn ve'l-Küfiyyîn"* Dirâse tahlîliyye. İslamabad: el-Câmiâtu'l-İslâmiyyetu'l-Âlemiyye, Doktora Tezi, 2008.
- Neşvân el-Himyerî, Ebû Saîd b. Sad. *el-Hûru'l-'in*. thk. Kemâl Mustafâ. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1948.
- Ömer, Ahmed Muhtâr. *el-Bahsü'l-lüğavi 'inde'l-'Arab*. Kahire: Âlemü'l-Kütüb, 1988.

- Sâgânî, Hasen b. Muhammed. *el-'Ubâbu'z-zâhir ve'l-lubâbu'l-fâhir*. thk. Muhammeed Hasen Âli Yâsîn. Irak: Dâru'r-Reşîd, 1981.
- Sâlih, Muhammed Sâlim. *Usûlu'n-nahv dirâse fi fikri'l-Enbârî*. Kahire: Dâru's-Selâm, 2009.
- Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed. *el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsiri'l-Kur'ân*. thk. Ebû Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâ'it-Türâsi'l-Arabî, 2002.
- Semîn el-Halebî, Ahmed. b. Yûsuf. *ed-Durru'l-mesûn fi 'ulûmi'l-kitâbi'l-meknûn*. thk. Ahmed Muhammed el-Harrât. Dimaşk: Dâru'l-Kalem, 1986.
- Sibeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osman b. Kanber. *el-Kitâb*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. 4 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1988.
- Sîrâfî, Ebû Sâid el-Hasen b. Abdillâh. *Şerhu Kitâbi Sibeveyhi*. thk. Ahmed Hasen Mehralî, Alî Seyyid Alî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012.
- Sübeyhîn, Muhammed b. Abdirrahmân. *Mesâilü'l-hilâfi'n-nahviyye fi dav' il-î tirâd 'ala'd-delili'n-nakli*. Riyad: Câmîatu el-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, 2005.
- Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-İktirâh fi usûli'n-nahv ve cedelihi*. thk. Mahmûd b. Yûsuf Feccâl. Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2013.
- Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *el-Muzhir fi 'ulûmi'l-luğati'l-'Arabiyye*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabiyye, 2009.
- Süyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekr. *Nevâhidu'l-ebkâr ve şevâridu'l-efkâr*. 3 Cilt. Mekke: Câmîatü Ümmi'l-Kurâ, 2005.
- Şürrâb, Muhammed b. Muhammed Hasen. *Şerhu şevâhidi's-şîriyye fi ümmâti'l-kütübi'n-nahviyye*. 3 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2007.
- Ukberî, Ebu'l-Bekâ Abdullâh Muhibbuddîn Abdullâh. *el-Lubâb fi 'ileli'l-binâ ve'l-îrâb*. thk. Muhammed Osmân. Kâhire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, 2009.
- Ukberî, Ebu'l-Bekâ Abdullâh Muhibbuddîn Abdullâh. *et-Tebyîn 'an mezâhibi'n-nahviyyine'l-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn*. thk. Abdurrahmân b. Süleymân el-Useymîn. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1986.
- Ukberî, Ebu'l-Bekâ Abdullâh Muhibbuddîn Abdullâh. *Şerhu Divâni'l-Mütenebbî*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.

- Üşmûnî, Nûruddîn Alî b. Muhammed. *Menhecu's-sâlik ilâ Elfiyye İbn Mâlik*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1998.
- Zebîdî, Abdullatîf b. Ebî Bekr eş-Şercî. *İ'tilâfu'n-nusra fî ihtilâfi nuhâti'l-Kûfe ve'l-Basra*. thk. Târik el-Cenâbî. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1987.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî. *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuhu*. thk. Abdulcelil Abduh Şelebî. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-Kütüb, 1988.
- Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk. *Lâmât*. thk. Mâzin el-Mübârek. Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1985.
- Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahmân b. İshâk. *Mecâlisu'l-'ulemâ'*. thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1983.
- Zemaşerî, Mahmûd b. Ömer. *el-Keşşâf 'an hakâiki't-tenzil ve 'uyûni'l-ekâvil fî vucûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1986.
- Ziyâdât, Târik İbrâhîm - Benî Bekr, Abdulkâdir Mu'rî. "Fesâdu's-Şâhidi's-Şi'riyyi'n-Nahvî fî Kütübi'l-Hilâfi'n-Nahvî Şâhide'l-'Âmil fî Rafî'l-İsmi Be'de Levlâ Unmûzecen". *Mecelletü Câmîati Kudus el-Meftûha li'l-Ebhâs ve'd-Dîrâsât* 41 (2017), 117-126.
- Zübeydî, Muhammed b. el-Hasen. *Tabakâtu'n-nahviyyîn ve'l-luğaviyyîn*. Kâhire: Dâru'l-Meârîf, 1984.

Summary

Many syntaxist, who were trying to determine the linguistic rules, care to poetry because it preserved the Arabic's pure structure. Thus, poetry has been one of the linguistic materials most used by all syntaxists since the first periods. However, not every poem heard was taken as a linguistic material. Some conditions were offer for its acceptance. The most important of these conditions is that the poem was written certain periods determined by the syntaxists. As a requirement of this condition, some syntaxists have stated that the poet must be known for the poem to be linguistic studies' subject. However, in the sources, there are those who express different opinions on this issue, especially al-Anbârî, Abû Hayyân and Ibn Hishâm. Starting with Sîbawaihi, the subject's historical background will be outlined in the article This study deals with different views on whether the anonymous couplet should be the linguistic action's subject, the views of the mentioned scholars

will be examined, objections and criticisms made to them will be evaluated, and will try to answer the question: “Is the poet’s anonymity sufficient alone for the couplet’s rejection? Many syntaxists, especially Sībawaihi, didn’t feel the need to specify the poet’s name of all the poems they used as evidence. In their works, they attributed the narrations they presented as witnesses to their teacher, a tribe, or a reliable narrator. Mostly, they conveyed the couplets with expressions such as “as in the poet’s word” without attributing to anyone. Ibn Hishām interpreted this situation as the anonymous couplet should be accepted and didn’t hesitate to use such poems in his works in *istishhad*. Therefore, he criticized those who rejected anonymous couplets, as rejecting such poems would also mean rejecting the poems narrated by previous syntaxists. According to Abū Ḥayyān, the fact that the couplet’s poet isn’t known doesn’t decrease its *istishhad* value. Because, once it’s known that a couplet was heard from the Arabs, there is no need for the poet’s name. Al-Anbārī, conversely, criticized the use of some anonymous couplet, which he worked in some of his works, in *istishhad* activity. He was the first to introduce the condition that the poet of a poem used for linguistic analysis should be known, showing a critical perspective on the matter. Al-Suyūtī opened a separate title on this subject in his work and stated that poetry or prose whose narrator is unknown cannot be the subject of *istishhad*. Al-Anbārī explained it so. He even interpreted this condition as saying that the poem was uttered based on the possibility that it was the word of a “*muwallad*” poet. However, al-Anbārī was accused of not following the rule he had set because he used such couplets in his works. It has been said that he ignores such narrations, which are used as witnesses especially by the Basra’s syntaxists. Therefore, he was accused of exhibiting an eclectic and subjective approach to this issue. However, it’s known that doing *istishhad* with such couplets long before al-Anbārī was a subject of criticism. Because the statements of al-Zajjājī, al-Naḥḥās, al-Sīrāfī and al-Zamakhsharī on the subject aren’t different from al-Anbārī at all. Therefore, personally it’s wrong to present al-Anbārī as the first person to impose such a

condition. Conversely, the statements that al-Anbārī approached the issues within the sectarian bigotry aren't consistent either. Because he evaluated the issues within the framework of the evidence put forward and tried to give objective answers by comparing more than one different evidence on this subject. Additionally, al-Anbārī didn't reject the anonymous narrations just for this reason. Although he emphasized that the couplets' poet mentioned wasn't known, he attributed some of them to necessity, and regarded some of them as shadh and uncommon. Additionally, some of the poets he dealt with claimed that anonymous couplets couldn't be used as a linguistic material because they were interpretable. However, he stated that even if the poet of such couplets is reached, they cannot be the subject of comparison. Because he found the couplets in question contrary to the general rules. All these show that al-Anbārī thought that an anonymous narration wouldn't be rejected just for this reason. We think al-Anbārī was influenced by syntaxists who had previously criticized such linguistic materials. Because such narrations, which he rejected for different reasons, have been criticized by scholars before. Some contemporary researchers examining the views on the anonymous narration, have claimed that the condition for rejecting such couplets is fabrication. Others said that this condition was considered theoretically. In our opinion, the statements of the syntaxists regarding the poet's identification are important for the determination of which period the couplet belongs to.